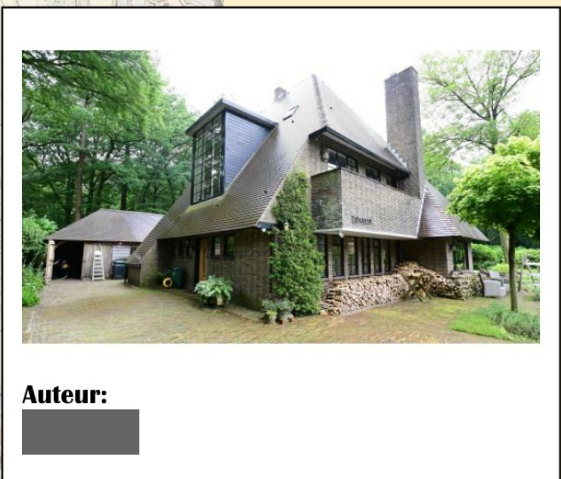

**Emmen
Molenkamp 12
Villa (1934)**

Bouwhistorische verkenning

BAAC Rapport B-24.0338

Auteur:
[Redacted]

ISSN: 1873-9350

Redactie:
Veldwerk:
Teksten:
Waardering:

DATUM VELDWERK 18 juni 2024
DATUM CONCEPT 27 juli 2024
DATUM DEFINITIEF ## juli 2024

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en/of BAAC.

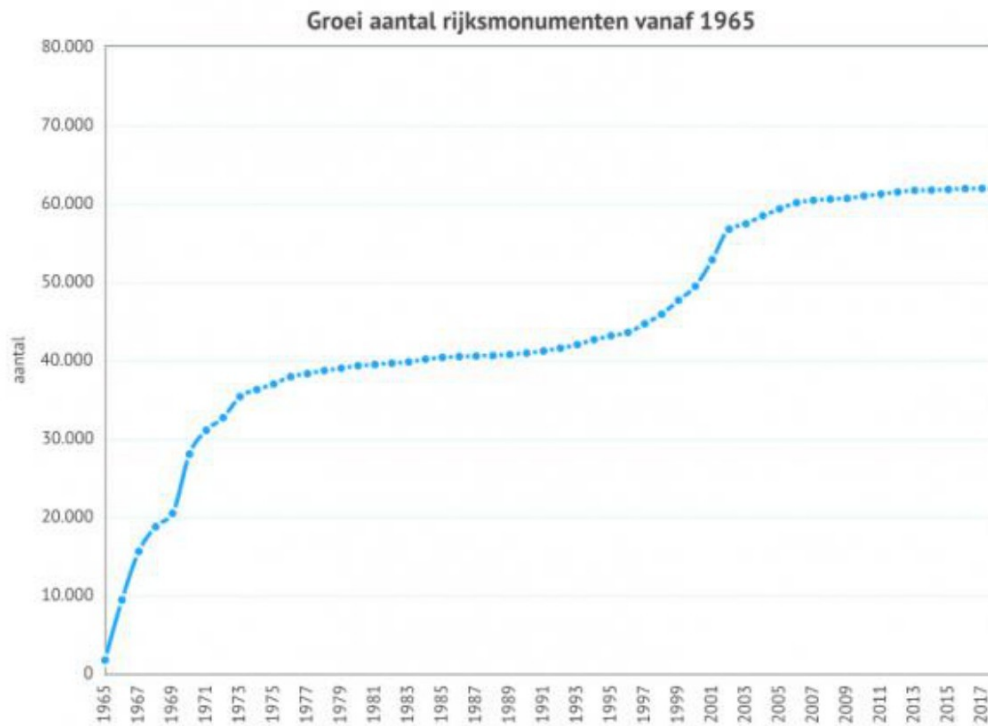
BAAC
Bureau voor archeologie en bouwhistorie
Graaf van Solmsweg 103, 5222 BS 's-Hertogenbosch.
Tel.: (073) 61 36 219 E-mail: denbosch@baac.nl

1 Inleiding

1.1 Het belang van monumenten

Sleutelbegrip in iedere bouwhistorische verkenning is het begrip monumentwaarde. In deze eerste paragraaf zal dit begrip worden verklaard en de betekenis ervan worden uitgelegd.

Het woord *Monument* is afgeleid van het Latijnse woord *Monumentum*, waarmee datgene wordt bedoeld, dat doet herinneren.¹ In de oudheid gaat het dan hoofdzakelijk om objecten die opzettelijk gemaakt werden om iemand of een gebeurtenis in herinnering te brengen; een grafmonument of een overwinningmonument. In de Nederlandse taal wordt het woord monument in ieder geval in de zestiende eeuw al gebruikt. Het is in die tijd een aanduiding van schriftelijke getuigenissen en documenten, opgeschreven herinneringen.² In latere eeuwen raakt de term in zwang voor sinds lange tijd bestaande bouwwerken, gebouwen die herinneren aan de samenleving van weleer. Het zijn gebouwen met een belangrijke historische functie of die exemplarisch zijn voor een indrukwekkend architectonisch tijdsbeeld. Gaandeweg de negentiende eeuw ontstaat daarbij de woordafleiding monumentaal, die aanvankelijk niet zozeer betrekking heeft op de herinnering, als wel op de omvang van nieuw te realiseren gebouwen en bouwdelen. De reden daarvan is vermoedelijk dat monumenten in vroegere tijd vrijwel per definitie groots en indrukwekkend waren. Later neemt de huidige definitie de overhand.

Bron: RCE - Monumentenregister

¹ <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/monument>.

² M. Philippa e.a., *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, 4 delen, Amsterdam 2003-2009.

Een monument is in de monumentenwet van 1961 gedefinieerd als een ten minste 50 jaar oud werk, dat van algemeen belang is vanwege de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of de volkskundige waarde. De term schoonheid is daarbij een opvallend, subjectief criterium, dat niet los kan worden gezien van de algemeen geaccepteerde architectonische traditie (in publicaties) en de hedendaagse tijdsgeest. Dat laatste besef zorgde er in 1988, bij de vernieuwing van de monumentenwet, mede voor dat de voorwaarde van een halve eeuw ouderdom werd geschrapt. In de Erfgoedwet van 2016 wordt een monument gedefinieerd als een onroerende zaak die deel uitmaakt van cultureel erfgoed.³ De aanwijzing van monumenten is decennialang primair de taak van het rijk geweest. Sinds de decentralisatie van de monumentenzorg in 1988 is die verantwoordelijkheid geleidelijk aan steeds meer bij lokale overheden (gemeenten) komen te liggen. Sommige gemeenten maakten hier gretig gebruik van, andere gemeente zien de noodzaak van het aanwijzen van gemeentelijke monumenten tot de dag van vandaag niet in. De aanwijzingsprocedure is in de loop der tijd weinig veranderd. Doorgaans gaat er aan de aanwijzing een inventarisatie- en selectieprocedure vooraf. Slechts zelden wordt er diepgaand onderzoek verricht ten behoeve van de toekenning van de beschermde status.

Het woord *Waarde* wordt in het kader van bouwhistorisch onderzoek gelijkgesteld aan *belang of betekenis*, waarbij onderscheid zou kunnen worden gemaakt tussen de betekenis voor de mens nu en de betekenis in vroegere tijd. Een waarde is iets waar een persoon of een (deel van een) samenleving betekenis uit put, omwille van een gezamenlijke of individuele identiteit. *Belang* zou etymologisch zijn voortgekomen uit een inspanning, een gevoel of verlangen om iets te bereiken. Uiteraard kennen we het woord *waarde* ook in economische zin, waarin het in schrift is terug te voeren tot in de tiende eeuw. In een traject van planvorming en plantoetsing is die ogenschijnlijk dubbele betekenis niet altijd even handig, omdat financiële investeringen moeten renderen, en waarde vooral wordt geassocieerd met het maken van winst. Men moet daarbij echter niet vergeten dat de geldelijke waarde in behoorlijke mate wordt bepaald door hoezeer een persoon iets wil hebben (hoeveel betekenis het voor die persoon heeft, zijn of haar identiteit aanspreekt, is er medebepalend voor hoeveel die persoon bereid is te betalen).

Monumentwaarde staat gelijk aan de betekenis van historische zaken voor het collectieve geheugen, de herinnering aan de samenleving/maatschappij in een specifieke tijd.

1.2 Het doel van een bouwhistorische verkenning

Het toekennen van de juridische status van monument door de minister (rijksmonument) of door het college van burgemeester en wethouders (gemeentelijk monument), heeft als consequentie dat bij verbouwingen getoetst moet worden of de geplande ingrepen niet te veel ten koste gaan van de monumentale waarde van het gebouw. Doorgaans geschiedt de toekenning van de monumentstatus op grond van een redengevende omschrijving, een document van één of twee pagina's waarin in meer algemene bewoordingen wordt aangegeven waarom een gebouw de status van monument krijgt toebedeeld. De redengevende omschrijving is vrijwel nooit uitgebreid genoeg om een verbouwplan te kunnen toetsen, om de eenvoudige reden dat de informatie over het gebouw daarvoor in kwantiteit en kwaliteit ontoereikend is. Het college (en in sommige gevallen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) dienen zich dus nader te laten informeren. Dat kan door de eigenaar of betrokken architect, maar dat verdient vanuit het oogpunt van objectiviteit doorgaans niet de voorkeur. In die gevallen wordt de eigenaar van het gebouw gevraagd om een bouwhistorische verkenning op te laten stellen door een onafhankelijk opererende marktpartij.

De bouwhistorische verkenning is dus bedoeld om zowel de eigenaar, de ontwerper als de toetsende instantie te informeren over de bouwgeschiedenis van het gebouw, de object-specifieke eigenschappen van exterieur, interieur en vooral constructies en de monumentale waarden die in het geheel en in de onderdelen waaruit het gebouw is opgebouwd, zijn vertegenwoordigd.

³ *cultureel erfgoed*: uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden. (uit: Erfgoedwet 2016)

Het college laat zich bij de toetsing van plannen adviseren door de gemeentelijke adviescommissie. Het is echter een vrij hardnekkige misvatting dat deze commissie louter is bedoeld om plannen te beoordelen. Een goede gemeentelijke adviescommissie is een gezelschap professionals dat met de initiatiefnemer voor de ontwikkeling van het monument meedenkt en op grond van expertise en ervaring suggesties kan doen die zowel het plan als het monument (de monumentwaarde) ten goede komen. Vrijwel altijd is er sprake van een gemeenschappelijk doel: door een kwalitatief hoogwaardige ingreep het monument voor de lange termijn behouden. De bouwhistorische verkenning draagt hier in hoge mate aan bij, omdat deze kennis oplevert en overdraagt die voor een succesvol bouwplan onontbeerlijk is en de dialoog tussen eigenaar, planvormer en adviescommissie bevordert (onder andere door een helder definitieapparaat, waardenstellingen en waarderingsplattegronden).

1.3 Bouwhistorisch onderzoek

Bouwhistorici analyseren de constructies, de gevels én het interieur van historische gebouwen. Vormen, materialen en bouwtechnieken hebben veelal tijdsgebonden eigenschappen die door de bouwhistoricus worden herkend. Daardoor wordt het voor de bouwhistoricus mogelijk om inzicht te geven in de wijze waarop het pand werd gebouwd, en hoe het daarna door verbouwingen is getransformeerd in het gebouw zoals dat tegenwoordig is. Het is voor de bouwhistoricus niet zo belangrijk hoe iets er uit ziet, als wel waarom iets er uit ziet zoals het er uit ziet, waarbij de kernvraag doorgaans luidt: "Hoe werd dit gemaakt en waarom maakte men het zo?". Vermoedelijk wordt er al vanaf dat er monumenten zijn, bouwhistorisch onderzoek verricht. In de moderne tijd gebeurde dit aanvankelijk vooral door architecten (in wording) en door lokale historici. De onderzoekdiscipline kreeg een belangrijke impuls als gevolg van de vele herstel- en restauratievraagstukken die zich tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog aandienen. In die periode kwam er de Tijdelijke Wet Monumentenzorg waarin stond dat onroerende zaken vermeld in de Voorlopige lijst der Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (1908-1933), niet mochten worden gesloopt of veranderd zonder toestemming van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. Het doel van het onderzoek was in die tijd nog louter het vergroten van kennis, en spitte zich vrijwel uitsluitend toe op middeleeuwse bouwkunst. Kennis werd onder andere opgedaan door gebouwen, constructies en bouwsporen in muurwerk in te meten en in (reconstructie)tekeningen uit te werken. In de regel ging het onderzoek gelijk op met archeologisch onderzoek. Niet zelden werd het bouwhistorisch onderzoek in de jaren na de Tweede Wereldoorlog door een archeoloog uitgevoerd.

Een specifieke opleiding tot bouwhistoricus bestond lange tijd niet. Bouwhistorici werden tot ongeveer twintig jaar geleden in de praktijk opgeleid. Een aantal gemeenten bood die mogelijkheid bij hun bouwhistorische diensten. Die opleidingsplaatsen werden doorgaans ingevuld door mensen met een bouwkundige en/of een kunsthistorische opleiding. Technische Universiteiten (met name Delft), gaven de mogelijkheid om te specialiseren in restauratietechniek of bouwhistorie. Pas in 1997 werd in Utrecht gestart met een post-HBO opleiding Bouwhistorie en Restauratie. Het is de tijd waarin ook de eerste Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek worden gepubliceerd. Die richtlijnen werden in 2009 voor het laatst herzien en beschrijven het proces van bouwhistorische onderzoek en de voorwaarden waaraan een deugdelijk onderzoeksrapport dient te voldoen.

Het nut van het bestuderen van constructies, structuren en afwerkingen is voor de bouwhistoricus primair het vergroten van kennis omtrent het bouwen in het verleden. Die kennis is in brede zin noodzakelijk om op verantwoorde wijze met gebouwd erfgoed in Nederland om te gaan. Daarbij valt niet alleen te denken aan restauraties, maar ook aan verbouwingen of constructief herstel.

Bouwhistorische kennis zal daarnaast helpen bij het doorgronden van het gebouw. Begrip van hoe een gebouw in het verleden werd ontworpen, welke keuzes er gemaakt werden ten behoeve van de constructie én duiding van de elementen die in en aan het gebouw te vinden zijn, helpen allemaal om de herinnering aan vroegere tijd in leven te houden, voort te laten bestaan. Maar kunnen ook helpen om een bouwprogramma op efficiënte wijze tot ontwerp uit te werken.

Vaak blijft bij een verkenning veel voor het oog van de bouwhistoricus verborgen. Links de situatie vóór ontmanteling, rechts na, met een achttiende-eeuwse balklaag, een negentiende-eeuwse schouw en een voormalige buitengevel (zestiende-eeuws) met daarin dichtgezette vensteropeningen. Voorbeeld: Breestraat 68 in Leiden.

1.4 De beperkingen van een bouwhistorische verkenning

De *bouwhistorische verkenning* wordt in de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (2009) gedefinieerd als een *bouwhistorische opname op hoofdlijnen*. Voor kleine ingrepen in monumenten kan zo'n verkenning in principe volstaan, maar de beperkingen zijn groot. Zo wordt er doorgaans bij een veldonderzoek ten behoeve van een verkenning geen materiaal verwijderd (geen licht destructief onderzoek). Dat is een probleem voor kennisvergaring én waardering omdat niet duidelijk wordt of er achter huidige afwerkingen (vloerbedekkingen, muurverf, voorzetwanden, verlaagde plafonds) monumentale afwerkingen schuilgaan. Onder een recente vloerbedekking kunnen oude parketvloeren, geoliede 'kindervoetjes' of terrazzovloeren onopgemerkt blijven. Voorzetwanden kunnen het zicht ontnemen op verborgen paneeldeuren, wandbespanningen, lambriseringen of zelfs muurschilderingen. Schilderingen kunnen overigens ook heel goed schuilgaan achter witte latex of muurverf.⁴ Het is dus goed om hier expliciet vermeld te hebben, dat de waardering die in deze rapportage is opgenomen, louter is gestoeld op de onderzoeksgegevens die tijdens de verkenning konden worden verzameld en in deze rapportage zijn gepresenteerd. De kans dat tijdens de verkenning monumentale afwerkingen onopgemerkt zijn gebleven, is redelijk groot, vooral bij gebouwen die sinds circa 1980 niet meer ingrijpend zijn verbouwd. Op basis van ervaring ligt rond 1980 het omslagpunt van verbouwen met behoud van oude(re) lagen naar verbouwen na complete ontmanteling tot op casco.

Een bouwhistorische verkenning is een opname op hoofdlijnen (non-destructief) en kent de nodige beperkingen.

Een beperking van de voorliggende verkenning is ook dat het een platte weergave in tekst is, van een ruimtelijke structuur. Voor de auteur en de eigenaar van het gebouw is het vrij eenvoudig om de tekst te vertalen naar een driedimensionaal beeld, voor leden van een gemeentelijke adviescommissie is dat vaak in veel mindere mate het geval. Het is om die reden voor een eigenaar altijd aan te raden om de adviescommissie in de fase van plantoetsing uit te nodigen voor een rondgang door het gebouw, bij voorkeur ná kennisgeving van de uitkomsten van de bouwhistorische verkenning. In de gevallen dat dat niet tot de mogelijkheden behoort, en er toch behoefte is aan extra verbeelding van het gebouw, kan BAAC de complete fotodocumentatie die tijdens het veldwerk gemaakt is, ter beschikking stellen.

Er is een uitvoerige fotodocumentatie gemaakt ten behoeve van deze rapportage. Niet alle veldfoto's zijn in het rapport opgenomen. De foto's kunnen u digitaal worden toegestuurd. U kunt een verzoek sturen naar:

1.5 Monumentwaarde

⁴ Onder bouwhistorici wordt ingeschat dat een verkenning slechts een tipje van de sluiter van de bouwgeschiedenis wordt opgelicht. Hoe ouder het object, hoe lastiger het vaak is om voldoende kennis te vergaren binnen de kaders van een verkenning.

1.5.1 De toetsingscriteria en toetsingskader

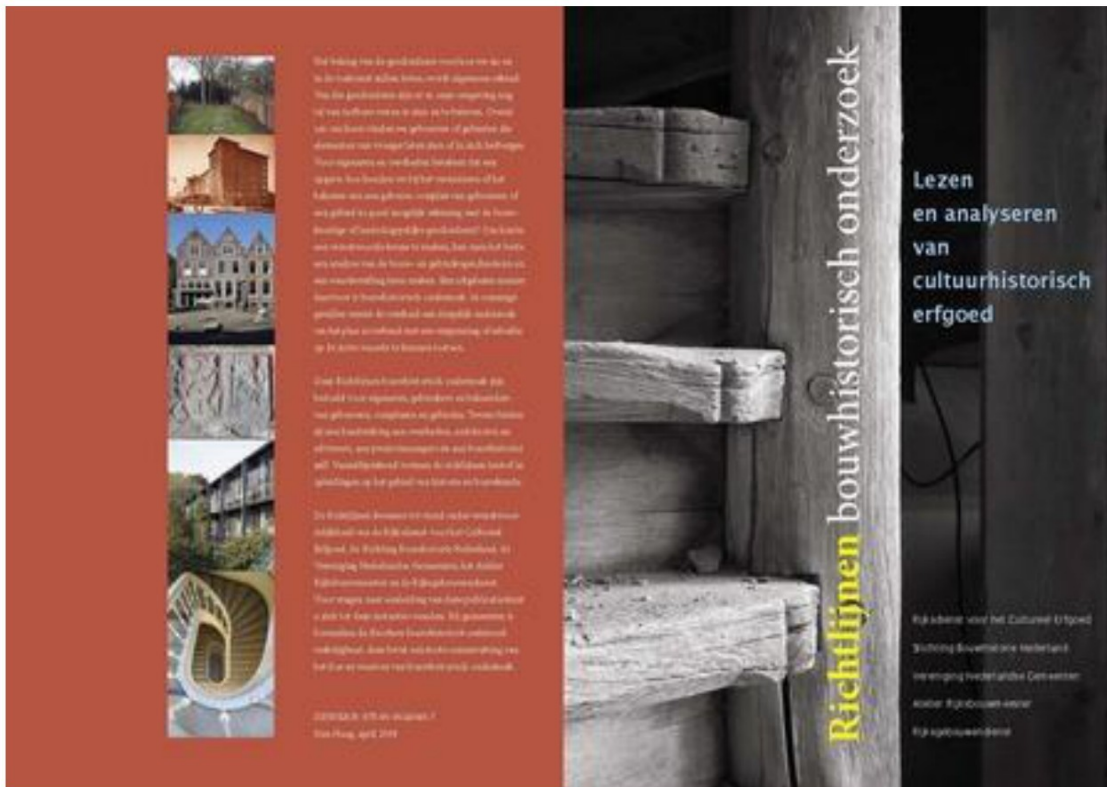
Het bepalen van het belang, de betekenis van een gebouw of object, is inmiddels een primaire taak van de bouwhistoricus. De onderzoeker hanteert daarbij conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (2009) in principe twee criteria, te weten; de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid.

De term authentiek is afgeleid van het Latijnse *authenticus*, wat staat voor ‘met eigen hand voltrekken’, ‘uit eerste hand’ en vindt haar oorsprong als rechtsterm. Binnen het recht wordt het gebruikt als aanduiding van een oorspronkelijk gegeven, op iets dat als echt is vastgesteld of dat een exacte kopie is van het origineel (dat laatste is interessant met het oog op de duiding van het belang van restauratiefasen die gepaard gaan met grootschalige vernieuwing van substantie). Het ontrafelen van de bouwgeschiedenis gaat altijd gepaard met het bepalen van de mate van oorspronkelijkheid van een gebouw als geheel, alsmede van de onderdelen waaruit het is samengesteld. Het is daarbij goed om te beseffen dat de mate van authenticiteit van ieder monument in meer of mindere mate is aangetast, en dat die aantasting doorgaans groter is dan op het eerste oog wordt ingeschat. Het komt vaak voor dat een historische verbouwing als resultaat zowel een aantasting van een bestaande als een toevoeging van een nieuwe betekenislaag heeft. Dit wordt meestal geduid met de term “historische gelaagdheid”, een term die in principe altijd op gespannen voet staat met authenticiteit. Strikt genomen zou van iedere bouwfase afzonderlijk de mate van authenticiteit kunnen worden bepaald; daaraan kleef wel als nadeel dat dit relatief gunstig uitpakt voor een recentere verbouwing (waarvan het resultaat mogelijk nog geheel intact is). Authenticiteit is als zuiver toetsingscriterium lastig te implementeren om vier redenen.

De mate van authenticiteit en zeldzaamheid zijn primaire toetsingscriteria.

Ten eerste kan de mate van authenticiteit, of misschien beter de verwachting die we daarbij hebben, niet los worden gezien van de ouderdom van een object of de termijn die is verstreken tussen het ten uitvoer brengen van de bouw en de verbouwing(en) tot aan het moment van toetsing. De mate van authenticiteit van een gebouw uit de jaren zestig is bijna per definitie hoger dan de mate van oorspronkelijkheid van een middeleeuws gebouw. Dat wil niet zeggen dat het jongere gebouw met een hogere mate van authenticiteit ook een hoger erfgoedbelang vertegenwoordigt dan een ouder gebouw dat door de tijd heen vaker zal zijn aangepast aan veranderende omstandigheden in tijd.

Ten tweede zijn er bouwtypen, boerderijen bijvoorbeeld, waar de continue aanpassing, veelal op meest pragmatische wijze, een essentie van (landelijke) cultuur vormen. De mate van authenticiteit staat hiermee in feite op gespannen voet. Daarop aansluitend, ten derde dus, kan op de mate van authenticiteit niet worden getoetst zonder daarbij het beschouwingsniveau duidelijk aan te geven. Van een zestiende-eeuwse boerderij zijn de gebinten meestal de enige elementen die terug te voeren zijn op de bouwtijd. De mate van authenticiteit van de gebintconstructie kan daarbij hoog zijn (beschouwingsniveau constructie), maar dat geldt niet voor de mate van authenticiteit van de boerderij als geheel. Wie hier in de zestiende eeuw geboerd heeft, zal bijna niets van de boerderij in de huidige hoedanigheid herkennen. Kastelen zijn hiervan ook een voorbeeld, omdat ook dat vrijwel in essentie veranderlijke gebouwen zijn. Wellicht is het beter om de mate van authenticiteit per bouwphase uit te splitsen en niet per gebouwonderdeel, waarbij de betekenis van iedere bouwphase in de bouwchronologie uiteen wordt gezet en aangegeven wordt in welke mate de onderdelen behorende bij die bouwphase in authentieke staat verkeren. Daaraan kleven echter ook nadelen, met name ten aanzien van de samenhang tussen de verschillende bouwfasen en de (bouwkundige) logica die doorgaans aan de basis ligt van die samenhang.

De Richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek uit 2009. Te downloaden via:
<https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2009/01/01/richtlijnen-bouwhistorisch-onderzoek>

Als laatste speelt – zoals hierboven al aangegeven – de bepaling van de mate van authenticiteit een ingewikkelde rol, wanneer er sprake is van reconstructief restauratiewerk en restauraties waarbij met behoud van vorm een materiaalsoort (historische substantie) is vernieuwd. Hoe dient de mate van authenticiteit te worden beoordeeld bij een gevel waarvan de achttiende-eeuwse schuifvensters zijn vernieuwd door materiaal en vorm exact over te nemen? Conform de definitie van authentiek, kan iets dat exact gelijk is aan het origineel, voor authentiek doorgaan. Kan een exacte kopie van een venster worden bestempeld als authentiek of moeten we hier spreken van een toestand die soortauthentiek is? Wanneer de betekenis van een exacte kopie op grond van toetsing op authenticiteit voor een authentiek venster even groot is als voor een soort- of kopie-authentiek vensters, vervalt de grond om het behoud van het authentieke venster na te streven. Door de eigenaar en de monumentenzorg wordt een vervangend onderdeel doorgaans als een minder grote aantasting geduid dan door een bouwhistoricus, omdat deze informatie put uit karaktereigenschappen (bouw- en bewerkingssporen van het onderdeel) die bij vernieuwing onherroepelijk verloren gaan.

De term zeldzaam is in principe vrij eenvoudig te duiden, het geeft aan dat iets weinig voorkomend is. Gewoonlijk wordt er getoetst of een historisch object, of één van de onderdelen waaruit het is samengesteld, in de huidige tijd nog veel of juist weinig voorkomt. Die historische terugblik is echter niet van oudsher met de term zeldzaam verbonden. Het woord zelden werd in de middeleeuwen gebruikt om in de eigen tijd ongewone of wonderlijke zaken of fenomenen te benoemen en groeide in de zestiende eeuw uit tot zeldzaam, nog steeds met dezelfde betekenis. Het zou goed zijn om in bouwhistorische rapporten aan te geven of bepaalde aspecten van een gebouw in de bouwtijd zeldzaam waren (denk daarbij aan atypische constructies of vroege voorbeelden van een bepaald venstertype), óf dat er sprake is van een fenomeen dat juist na verloop van tijd weinig voorkomend is geworden. Denk daarbij aan een negentiende-eeuwse éénkamerwoning. Iets dat in de huidige tijd zeldzaam is, kan in het verleden een veelvoorkomende standaard zijn geweest. Andersom is ook mogelijk.

De relatieve eenvoud van de term zeldzaamheid vertaalt zich niet in een gemakkelijke implementatie tijdens toetsing. Daarbij spelen verschillende factoren een rol. De belangrijkste complicatie is misschien wel dat bij bouwhistorische verkenningen doorgaans wordt volstaan met een zogenaamde interne waardenstelling waarbij het toetsingskader wordt bepaald binnen de scope van het object. Het moge duidelijk zijn dat toetsing op grond van de mate van zeldzaamheid hier tot problemen leidt, omdat zeldzaamheid een breder toetsingskader vereist. In de richtlijnen wordt aangegeven dat een contextuele waardenstelling al heeft plaatsgevonden bij geregistreerde monumenten. Dat impliceert dat rijk en gemeenten hun monumentenbestand als een gebalanceerde collectie hebben ingericht, wat in de praktijk vaker niet dan wel het geval is. Meestal bestaat een monumentenbestand uit een periodiek gevulde hoeveelheid gedateerde redengevende omschrijvingen, vaak op basis van het exterieur en de meest uiteenlopende waarderingsmethodieken. Actualisatie van monumentenbestanden en het opstellen van collectiebeschrijving met aandacht voor samenhang komt helaas maar zeer sporadisch voor.

Ingewikkeld aan de zeldzaamheid is dat het niet los kan worden gezien van ervaring. De mogelijkheden voor onderzoekers om in een kort tijdsbestek een groot referentiekader op te bouwen (heel veel gebouwen te onderzoeken en te zien), zijn beperkt, mede omdat de meeste onderzoeksrapporten met het oog op privacyaspecten niet gepubliceerd worden. Wat zeker ook lastig is, is de geografische begrenzing van het toetsingskader. Moet er in geval van rijksmonumenten landelijk op zeldzaamheid worden getoetst en bij gemeentelijke monumenten en niet monumenten op regionaal niveau? Kan er überhaupt wel binnen die kaders worden getoetst? Kwantitatieve gegevens ontbreken veelal. Het ontbreken van goede monumentenbeschrijvingen per gemeente doet zich ook hier voelen evenals het uitblijven van onderzoekagenda's met daaruit voortvloeiende programma's van eisen. Een expliciete onderzoeksvraag als *hoeveel neorenaissance panden zijn in Eindhoven beschermd?* is in de dagelijkse praktijk een uitzondering.⁵ Het opbouwen van een breed referentiekader wordt ook bemoeilijkt door het uitblijven van specialisatie binnen het bouwhistorische vakgebied. Met name op het punt van de toetsing van de mate van zeldzaamheid zorgt dat voor moeilijkheden. Het is voor iemand die zich specialiseert in Interbellumboerderijen, in kerken uit de wederopbouwperiode of in fabrieksgebouwen veel gemakkelijker om in relatief korte tijd een deugdelijk referentiekader op te bouwen dan voor een bouwhistoricus die door heel het land van een stoomgemaal, naar een schoolgebouw, een woonhuis en een graansilo trekt.

Een bouwhistorische verkenning kent de nodige beperkingen. De monumentwaarde is altijd bepaald op grond van de in de rapportage gepresenteerde onderzoeksgegevens. Het is mogelijk dat bij de verkenning monumentale constructies, elementen en afwerkingen verborgen zijn gebleven achter recente(re) afwerkingslagen.

1.5.2 Waardengradaties

Bij het opstellen van een waardenstelling schrijven de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* drie categorieën voor: hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde en indifferente monumentale waarde. De betekenis van die gradaties is in de richtlijnen nogal abstract beschreven, over de implicaties (consequenties voor de planvormer en plantoetsers) laten de richtlijnen zich niet uit.

- Hoge monumentwaarde wordt omschreven als van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
- Positieve monumentwaarde wordt opschreven als van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of het gebied.
- Onder indifferente monumentwaarde dienen volgens de richtlijnen zaken geschaard te worden die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

Het onderscheid tussen van cruciaal belang, van belang en van relatief weinig belang, is in de richtlijnen niet gegeven. Er mag vanuit worden gegaan dat de te hanteren toetsingscriteria (de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid) een doorslaggevende rol spelen. Zaken die zowel authentiek als zeldzaam zijn, zouden in dat geval in aanmerking komen voor toekenning van hoge monumentwaarde, zaken die niet authentiek en niet zeldzaam zijn, vertegenwoordigen dan indifferente monumentwaarde. Dat laat over de zaken met positieve

⁵ Onderzoeksvraag in verband met mogelijke verplaatsing van het gemeentelijke monument Aalsterweg 310.

monumentwaarde die wel authentiek maar niet zeldzaam óf wel zeldzaam maar niet authentiek zijn. Dit is ook de basis waarop door BAAC in principe waardengradaties worden toegekend.

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt niet duidelijk gemaakt wat de praktische implicaties van de waardengradaties voor planvormers en plantoetsers zijn. In de volgende paragraaf proberen we dat te ondervangen door richting te geven aan de omgang met de verschillende waarden categorieën. Hier willen we uiteenzetten dat 'positief' bevestigend is. Het is een "JA, er is sprake van monumentwaarde". Men zou dit als een basiswaarde kunnen omschrijven. De indicator 'hoog' past men doorgaans toe voor zaken die verheffend zijn, de basis overtreffen. Gesimplificeerd zou men kunnen stellen dat er bij toekenning van hoge monumentwaarde sprake is van een verbijzondering (wederom op grond van de mate van authenticiteit én zeldzaamheid). Het is een "JA, er is sprake van monumentwaarde; dit is bijzonder". Tenslotte is het goed om opgemerkt te hebben dat indifferente monumentwaarde niet hetzelfde is als geen monumentwaarde. De indicator indifferent geeft aan dat de monumentwaarde ondergeschikt is aan de overige monumentale onderdelen van het object. BAAC is van mening dat er in vrijwel alle panden ook zaken aanwezig zijn die in het geheel geen monumentwaarde vertegenwoordigen (denk aan recente vloerbedekkingen, gipsplafonds, eigentijds meubilair). De huidige richtlijn voor bouwhistorisch onderzoek houdt hier echter geen rekening mee. Daarom zullen zaken die geen monumentwaarde vertegenwoordigen in deze rapportage gelijkgesteld worden aan zaken waarvan de monumentwaarde ondergeschikt is.

1.6 Implementatie van de resultaten van de bouwhistorische verkenning

1.6.1 De consequenties van de toegekende waarden

De door de bouwhistoricus vervaardigde rapportage met waardering en waardenstellingen kan gebruikt worden door architecten en planontwikkelaars ter inspiratie voor noodzakelijk geachte ontwikkelingen en door overheden en gemeentelijke adviescommissies om de rapporten en verbouwplannen te toetsen. De kennis over het historische bouwen stelt de bouwhistoricus ook in staat om bij objectgericht onderzoek uitspraken te doen ten aanzien van de monumentale waarde, van het object als geheel en van de onderdelen waaruit het is samengesteld. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* (2009) waarin als toetsingscriteria de mate van authenticiteit en zeldzaamheid zijn genoemd.

- Hoge monumentwaarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

(BAAC associeert dit doorgaans met bijzonder of uitzonderlijk omwille van de hoge mate van authenticiteit en zeldzaamheid).

Voor onderdelen waaraan hoge monumentale waarde is toegekend, geldt dat deze zaken op louter bouwhistorische gronden absoluut behouden dienen te blijven. Omdat er bij het maken van een kwalitatief hoogwaardig plan dat voldoet aan de huidige voorschriften op het gebied van veiligheid, duurzaamheid en functievereisten meer komt kijken dan alleen het bouwhistorische belang, blijkt het in de praktijk niet altijd mogelijk om zaken die hoge monumentwaarde vertegenwoordigen volledig intact te laten. Dit moet echter wel dégelijk het streven zijn van zowel eigenaar, planvormer en toetsende instanties. Met andere woorden: Bij zaken die hoge monumentwaarde vertegenwoordigen is het behoud een zér zwaarwegende factor bij de afweging van algemene belangen (de betekenis van het monument voor de samenleving) met de belangen van de eigenaar/ontwikkelaar. Aanpassingen zijn niet ondenkbaar. In eerste instantie moet dan echter worden gedacht aan aanpassingen die de bestaande monumentwaarde ondersteunen: herstel van details, terugbrengen van oorspronkelijke kleurstellingen, het verwijderen van waarde-verstorende elementen of in bepaalde situaties reconstructie. Indien bij de afweging van alle factoren de conclusie is dat aantasting van delen met hoge monumentwaarde onafwendbaar is, dan geldt dat eigentijdse ingrepen met zorg moeten worden uitgevoerd en dat daarbij de historische toestand van het gebouw maatgevend is. Óf er moet duidelijk aantoonbaar sprake zijn van een duurzame ingreep of toevoeging die voor het monument een wezenlijke, nieuwe betekenislaag geeft die essentieel is voor het voortbestaan van het monument als geheel. Aanpassing van elementen met hoge monumentwaarde kan gevolgen hebben voor de monumentale status van het gebouw als geheel.

- Positieve monumentale waarde: van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

(BAAC beschouwt dit doorgaans als basiswaarde en kent het toe op grond van hoge mate van authenticiteit óf hoge mate van zeldzaamheid).

Voor onderdelen waaraan positieve monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar behoud ervan. Het monumentale belang van deze elementen dient zorgvuldig afgewogen te worden tegen de belangen van de eigenaar/ontwikkelaar en factoren als veiligheid, duurzaamheid en milieuaspecten. Aanpassingen van positief gewaardeerde onderdelen zijn denkbaar wanneer de aard en de monumentale waarde van het geheel blijven bestaan of worden versterkt en er sprake is van het toevoegen van kwaliteit. Substantiële aantasting van positief gewaardeerde onderdelen kan gevolgen hebben voor de monumentstatus van het gebouw.

- Indifferente monumentale waarde: van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object als gevolg van een aantasting van de mate van authenticiteit of de veelvoorkomendheid.

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen zwaarwegende argumenten om het volledige behoud van indifferent gewaardeerde onderdelen na te streven. Wijzigingen behoren doorgaans tot de mogelijkheden, sloop in veel gevallen ook wanneer dat ten goede komt van het behoud van positief en hoog gewaardeerde onderdelen van het gebouw. Reconstructief herstel kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot opwaardering van indifferent gewaardeerde onderdelen naar positief (bijvoorbeeld door reconstructie van deuren, vensters en details).

1.6.2 Objectiviteit

Omdat de toekenning van monumentwaarde geen exacte wetenschap is, is iedere waardering onderhevig aan subjectiviteit. De mate van authenticiteit is voor eenieder nog wel vrij goed te beoordelen, al speelt wel altijd de vraag op welk niveau er getoetst wordt (op objectniveau, structuurniveau, elementniveau of zelfs afwerkingsniveau) en liggen de verwachtingen ten aanzien van de oorspronkelijkheid bij een wederopbouwland doorgaans hoger dan bij een woonhuis dat de oorsprong in de zestiende eeuw heeft. Lastiger wordt het al bij de beoordeling van de mate van zeldzaamheid, omdat dit sterk afhangt van het kenniskader waarover de bouwhistoricus beschikt. In de bouwhistorische discipline zijn er maar weinig kwantitatieve gegevens beschikbaar met betrekking tot bouwhistorische zaken.

Bij BAAC stellen we een waardering naar eer en geweten op. De opdrachtgever krijgt een conceptrapport om ervoor te zorgen dat wat in het rapport geschreven staat, begrijpelijk en duidelijk genoeg is. Invloed op de waardering heeft de opdrachtgever niet. Tenzij de opdrachtgever kan aantonen dat bij de waardering een vergissing is gemaakt met betrekking tot de mate van authenticiteit of de mate van zeldzaamheid van een element in het gebouw. Evengoed heeft een toetsende instantie geen invloed op de waardering en de waardenstellingen in onze rapportages. Wél heeft een gemeentelijke adviescommissie de mogelijkheid om van de waardering in de rapportage af te wijken. De commissie kan de zo objectief mogelijke waardering en waardenstellingen van BAAC overnemen óf naast zich neerleggen. Dat laatste dient uiteraard wel door de commissieleden te worden gemotiveerd.

2

Projectinformatie

2.1 Administratieve gegevens

Plaats: Emmen

Adres: Molenkamp 12

Monumentenstatus: rijksmonument

Historische functie: woonhuis

Huidige functie: idem

Toekomstige functie: idem

BAAC-project: B-24.0338

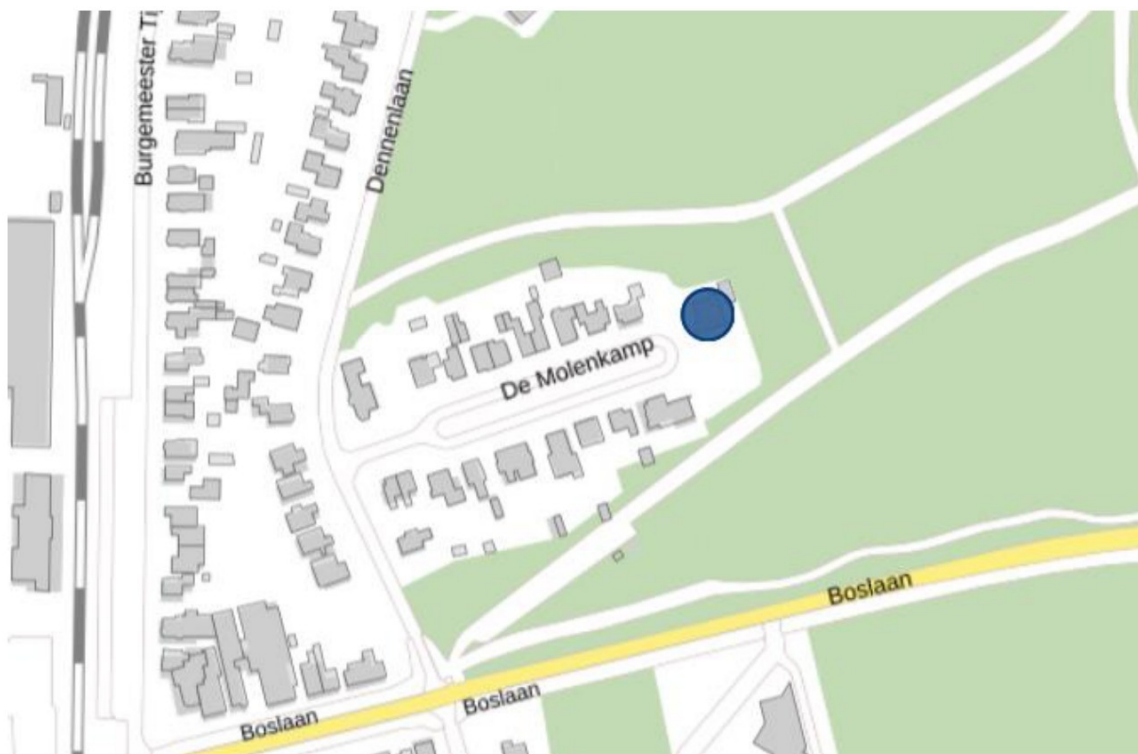
Type onderzoek: bouwhistorische verkenning

Datum veldwerk: 18 juni 2024

Opdrachtgever: [REDACTED] EVE Architecten

Uitvoerende: BAAC 's-Hertogenbosch

Uitvoerder: [REDACTED]

Het gebouw weergegeven op een kaartuitsnede afkomstig van BAGviewer.nl. Het bij het pand weergegeven bouwjaar is 1931, dat moet zijn: 1934.

2.2 Programma van Eisen en beperkingen

BAAC is gevraagd om een bouwhistorische verkenning uit te voeren van het pand Molenkamp 12 te Emmen. De villa is in 1934 gebouwd als woonhuis voor [REDACTED]. De woning is altijd bewoond geweest en verkeert grotendeel in originele staat. De nieuwe eigenaar wil het pand (beperkt) moderniseren.

Veldwerk vond plaats op dinsdag 18 juni 2024. De bouwhistoricus heeft zelfstandig in het gehele pand waarnemingen kunnen doen, waarbij alle ruimtes toegankelijk waren. De villa uit 1934 is in de loop der tijd weinig aangepast, de voornaamste ingreep is het samenvoegen geweest van de kamer-en-suite en de keuken op de begane grond tot een grote woon- en eetkamer met open keuken. De oorspronkelijke indeling is echter nog goed herkenbaar. Op de eerste verdieping is de badkamer gemoderniseerd, op de tweede verdieping is een extra badkamer toegevoegd.

Het veldwerk kende een non-destructief karakter, waardoor het mogelijk is dat er tijdens het veldwerk historische afwerkingen onopgemerkt zijn gebleven, doordat deze in de loop der tijd achter nieuwe afwerkingen zijn verdwenen.

In aanvulling op het veldonderzoek is het archief van het kadaster geraadpleegd en is in beeldbanken gezocht naar historisch beeldmateriaal. Uiteraard zijn ook de nodige online bronnen geraadpleegd.

2.3 Rijksmonument

Het pand Molenkamp 12 is op 25 augustus 1998 aangewezen als rijksmonument. De redengevende omschrijving luidt:

Monumentbeschrijving

Inleiding

Villa "Eikenhorst" is gebouwd in 1934, in opdracht van [REDACTED] naar ontwerp in traditionalistische Haagse School trant van [REDACTED] architecten te Utrecht. Typerend zijn een zorgvuldige materiaalkeuze en -detaillering in een met eenvoudige middelen expressief vormgegeven bouwvolume. De villa is gelegen aan De Molenkamp, tegen de bosrand. Van de sterk vergelijkbare overige bebouwing is Eikenhorst het fraaiste exemplaar in ligging, architectuur en gaafheid.

Omschrijving

Villa opgetrokken in baksteen over één bouwlaag, onder een met terracotta leien gedekte afgewolfdde schildkap. Noors kettingverband. Alle kozijnen, behalve in de dakkapellen, zijn van staal.

De voorgevel (W) heeft een plastische werking door het balkon nagenoeg over de volle breedte onder het wolfeind. Op de begane grond zes staande vierruits laddervensters. Geheel rechts een driedelig venster waarvan de zijvensters eveneens vierruits laddervensters zijn. Op de verdieping, uitkomend op het balkon, vanaf links een deur met gekoppeld vierruits venster, een vierruits venster en een staande drieruits venster.

In de linker zijgevel (N) de entree. Links van de entree drie en rechts twee staande tweeruits laddervensters. In het dakschild een hoge kubische opbouw met een vierentwintigruits trappenlicht, oorspronkelijk zat hier een 3x12 laddervenster.

In de achtergevel vanaf links een zestienruits venster, vier staande drieruits laddervensters (van de tweede is de onderste ruit dichtgezet), een paneeldeur met drieruits sleufvenster en een venster. Onder het wolfeind een achtruits en een twaalfruits venster. In het dakschild een ooglidvenster met tweeruits draairaam.

In de rechterzijgevel (Z) links een driedelig venster met vierruits laddervensters als zijdelen. Rechts een vierdelige tuindeur, met dichtgezette borstwering en per deur vierruits ladderroeden. Onder in het dakschild een grote dakkapel onder platdak met twee dubbele zesruits draairamen. Daarboven een ooglidvenster met tweeruits draairaam.

Interieur

In het gemoderniseerde interieur is de oorspronkelijke indeling aangehouden.

Waardering

Huis Eikenhorst van cultuur-, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang:

- als karakteristiek van een uitbreidingspatroon met villa-achtige bebouwing
- vanwege de beeldbepalende ligging
- vanwege de kwaliteit van het ontwerp
- vanwege de gaafheid

3 Historische inleiding

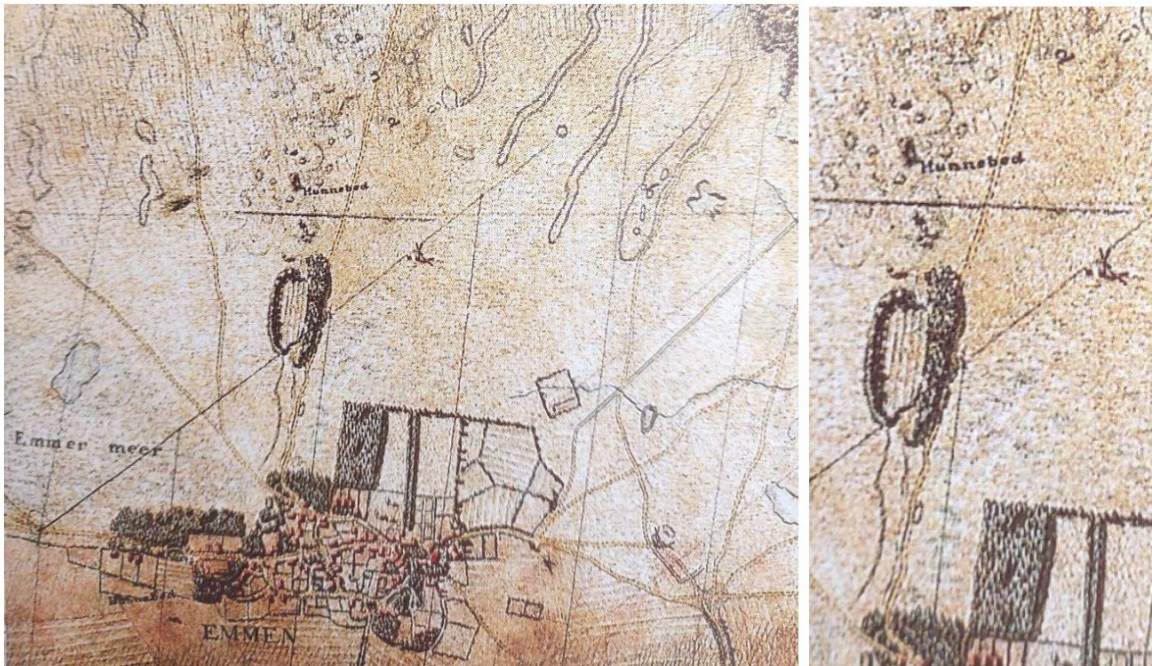
3.1 Beknopte geschiedenis van Emmen

De gemeente Emmen ligt op de zuidelijke Hondsrug, een in de ijstijd gevormde smalle zandrug. Hierop werd al in de prehistorie gewoond, met de hunebedden en de grafheuvels als zichtbare sporen. Hoewel er diverse woonerven uit de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen archeologisch zijn aangetroffen, is er geen sprake van continue bewoning van een woonkern. Het huidige Emmen is ontstaan uit een middeleeuws esdorp, dat omgeven was door een grote zandverstuiving en meren aan de oostzijde (het Emmer Zand, met aan weerszijden het Emmer- en Bargermeer) en andere essen aan de westzijde. De turfwinning vanaf het begin van de 19de eeuw leidde tot de stichting van nieuwe nederzettingen voor de arbeiders in de veengebieden. Na de turfwinning richtte de stad zich op industrie.

De open opzet van de huidige bebouwing van Emmen is een bewuste stedenbouwkundige keuze uit de jaren vijftig geweest, die voor die tijd uitzonderlijk was: nieuwe wijken zijn op afstand van de bestaande gepland met veel aandacht voor groen. De eerste woonerven van Nederland zijn in Emmen gebouwd. De gemeente Emmen omvat zo een grote diversiteit aan landschappen en bebouwing, met veel verschillende kwaliteiten.

3.1. Een 'kamp' in de Emmerdennen

De Molenkamp is als een open maar door bomen omzoomde plek al goed herkenbaar op een kaart van de Hottinger Atlas, die is vervaardigd in de periode 1773-1793.⁶

Uitsnede uit de Hottinger Atlas, met het noorden links. Boven de dorpskern ligt de Molenkamp. Naar het terrein loopt een beek vanuit het westen. Rechts van de Molenkamp is een windmolen ingetekend.

⁶ H.J. Versfelt, *Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland*, (Groningen 2003).

Een *kamp* is meer algemeen een aanduiding voor een open plek, omgeven door heggen of houtwallen. In landschappen met essen en geconcentreerde nederzettingen, zoals in Emmen en omgeving, worden kampen gevonden dichtbij of verspreid tussen de bebouwing. Het zijn huiskampen, waar de boer het jongvee liet weiden. Hier lijkt het kamp een specifieke functie te hebben gehad: er heeft een volmolen gestaan, die diende om wol te verstevigen en te verdichten door de bewerking met machinaal aangedreven hamers. De op de Hottinger Atlas afgebeelde beek maakt waarschijnlijk dat het een watermolen was.

De situatie in 1902. De molenkamp ligt nu aan de grens van de Emmerdennen, een bosaanplant aangelegd op het Emmer Zand, bedoeld om verdere verstuiving tegen te gaan. In 1918 werd het terrein aangekocht door Staatsbosbeheer, en kwam het onder beheer van een houtvester.

Foto uit het Gemeentearchief Emmen van de onbebouwde Molenkamp, zonder datum. Het is een glasnegatief, wat wijst op een datering in de late 19de of de eerste decennia van de 20ste eeuw.

In 1905 werd het treinstation van Emmen in gebruik genomen, van de Noordoosterlocaalspoorweg-Maatschappij (NOLS). Station Emmen lag aan de lijn Zwolle – Delfzijl, aangelegd tussen 1901 en 1910. Het stationsgebouw kwam aan de oostzijde van de dorpskern te liggen, waarmee de Molenkamp een aantrekkelijke centrale ligging kreeg.

Situatie na aanleg van spoorlijn en station in 1905. Ontwikkeling van het gebied ten oosten van het station werd hierdoor aantrekkelijk. In de jaren dertig werd de open plek in de bosrand van de Emmerdennen ingericht als villawijkje met een middenplantsoen.

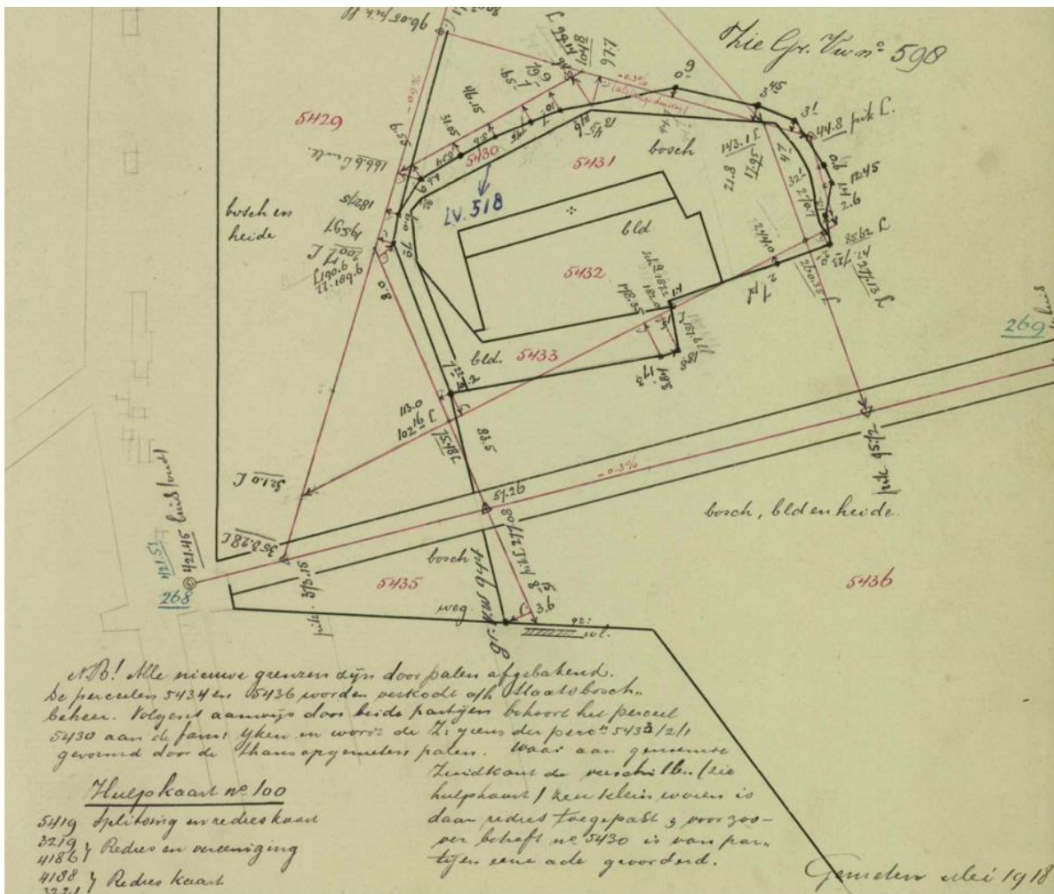
Blik in De Molenkamp, het dak van villa Eikenhorst is zichtbaar aan het einde van de straat. Afbeelding uit het tijdschrift 'Het Noorden in Woord en Beeld' van 17 juli 1936: veel percelen zijn al bebouwd, het middenplantsoen is voorzien van een fraaie art deco-straatlantaarn.

Foto collectie Drents Museum uit 1935-1940: rechts villa Eikenhorst, kort na de bouw.

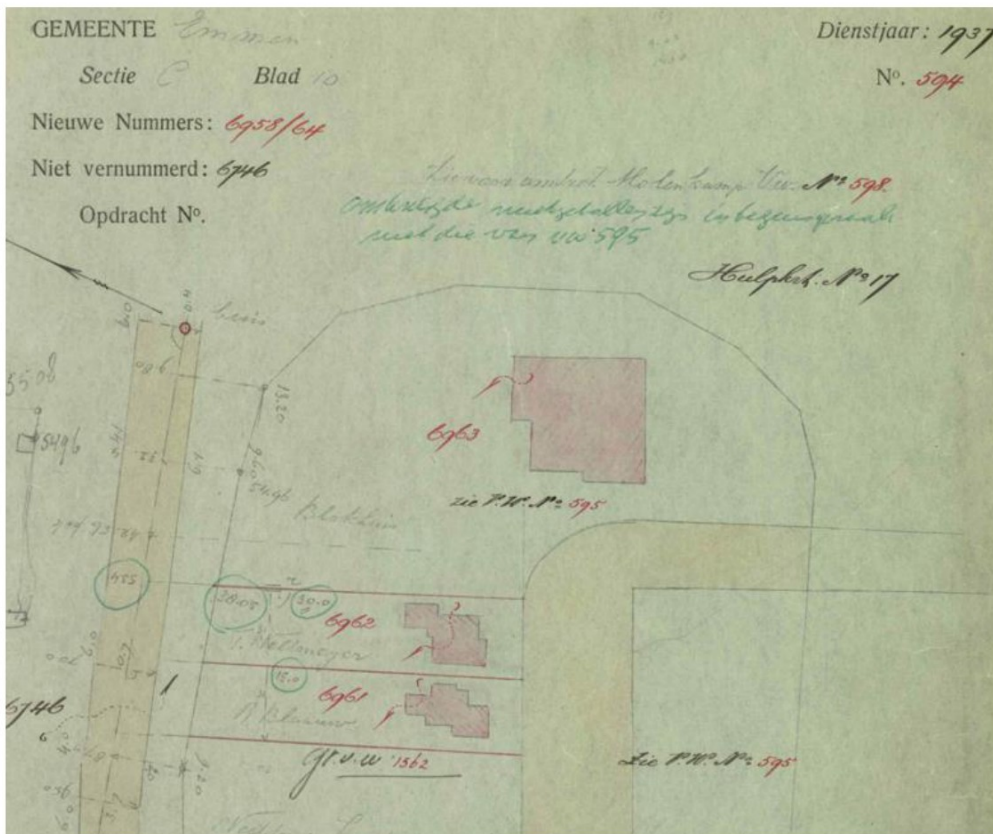
3.2 Kadastrale geschiedenis

In 1918 werd het terrein al met behulp van palen ingemeten en kadastraal vastgelegd.

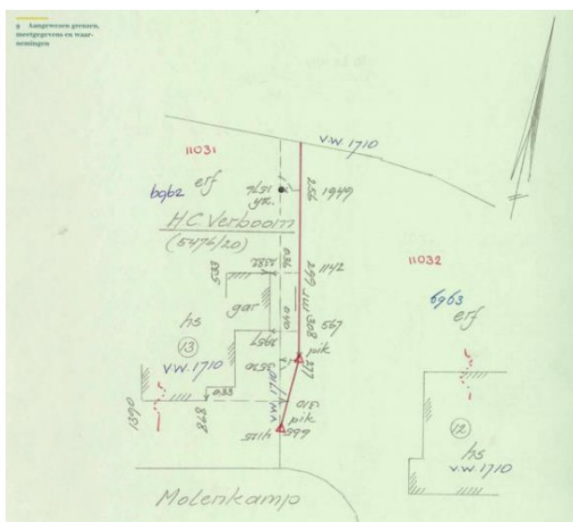
Veldwerkaart uit 1919, met de opmeting uit 1918. De vorm van de Molenkamp is goed herkenbaar.

Villa Eikenhorst wordt als eerste gebouwd in 1934 aan de oostkant van de villa-ontwikkeling. Bij de opmeting in december 1935 staan er al meerdere villa's, maar Eikenhorst is verreweg de grootste, ook wat betreft het perceel.

Veldwerkaart uit 1937 (opmeting december 1935, het noorden is links) met het voltooide pand.

De enige wijziging na deze opmeting is een kleine perceelscorrectie in 1995: de eigenaar van de naastgelegen villa koopt een kleine strook grond van de burens, zodat de tuin om zijn huis aan de oostzijde iets groter wordt.

Veldwerkaart uit 1995, met rechtsonder villa Eikenhorst, en in het midden in rood de iets verlegde scheiding tussen de percelen

3.3 De opdrachtgever

De opdrachtgever van villa Eikenhorst was Johan Lodewijk Willem Blokhuis (Noordwijk 1894 – Bergen 1978). Blokhuis was een Wageningse bosbouwingenieur, die stage in Zwitserland had gelopen. Hij kwam in 1919 in dienst bij Staatsbosbeheer, in 1930 werd hij houtvester in Emmen. In de houtvesterij Emmen was hij vooruitstrevend in het beheer: in plaats van een productiebos met beperkte variatie in soorten en leeftijd van de aanplant heeft hij juist gezorgd voor een soortenrijke aanplanting, die mogelijk werd gemaakt door de bijzondere ondergrond van de lokale zandgronden. Deze wijze van beheer zorgt voor een *plenterbos* met variëteit in boomsoorten en in afmetingen.

Een In Memoriam na zijn overlijden in 1978 vermeldt ook zijn 'gastvrije houtvesterswoning' in Emmen:

'Ruim 40 jaar vervulde houtvester Blokhuis een actieve rol bij het Staatsbosbeheer. Strijdvaardig, eerlijk en met een duidelijke visie op de toekomst van het Nederlandse bos. Op 1 december 1959 ging hij met pensioen. Hij was een typische pionier bij de ontwikkeling van nieuwe taken en nieuwe inzichten bij het bosbeheer. Pionier bij de werkverschaffing, bij de heidebebossing in Drenthe, bij het vinden en toepassen van nieuwe gereedschappen en werkmethoden, bij het ontwikkelen van nieuwe denkbeelden omtrent de opleiding en verzorging van jonge bossen tot volwaardige bossen met een multifunctioneel karakter.

Wars van alle ambtenarij en starre dienstvoorschriften, ging hij fier met opgeheven hoofd zijn eigen weg. Hij bracht zijn idealen frank en vrij naar voren. Hij was daarbij in vele zaken zijn tijd ver vooruit. Zijn geprononceerde ideeën spraken vooral de jongeren aan.

In de gastvrije houtvesterswoning in Emmen, waar mevrouw Blokhuis steeds aanwezig was, op vergaderingen, excursies en in tal van publikaties rekende hij meedogenloos af met verouderde theorieën. Om hem heen verzamelde hij als goed officier een aantal toegewijde medewerkers. Hij stimuleerde daarbij de harde werkers met nieuwe ideeën. De dromers liet hij dromen.

Een groot bosbouwer is ons ontvallen. [...]'.

3.4 De architecten

De architecten Daan Jansen (1891-1949) en Cornelis Bos (1904-1992) hebben ongeveer 20 jaar samen in Utrecht een architectenbureau gevormd. Daan Jansen heeft zich ook met historische onderwerpen in zijn woonplaats bezighouden, zoals een In Memoriam in het Maandblad Oud-Utrecht uit 1949 vermeldt:

Ir. DAAN JANSEN OVERLEDEN.

Utrecht heeft nog een tweede verdienstelijke burger verloren. In de ouderdom van 58 jaren is plotseling heengegaan ir. Daan Jansen. Hij was bovendien een verdienstelijk en belangstellend lid van onze vereniging. Utrechter van geboorte ging zijn volle interesse naar de stad, naar haar monumenten en haar geschiedenis uit. In zijn jeugd heeft hij Utrecht al vroeg verlaten. In Middelburg genoot hij zijn middelbare opleiding om daarna in Delft voor bouwkundig ingenieur te studeren. Maar toen hij deze studie had voltooid is hij al weer vrij spoedig naar zijn geboortestad teruggekeerd, waar hij in de loop van de jaren met verschillende architecten geassocieerd is geweest; met de heer Bos ongeveer twintig jaren. Het laatst werkte hij samen met ir. J. H. Pontier. Niet alleen nieuwe objecten werden aan zijn zorg toevertrouwd, men riep ook zijn hulp in waar oude schoonheid moest worden hersteld, omdat hij door zijn grote liefde en niet minder door zijn uitgebreide studie op dit gebied de aangewezen man was. Reeds voor de oorlog liet hij op dit terrein van zich horen door zijn restauratie van de kerk in Geldermalsen. In Utrecht had hij de zorg voor de restauratie van de Nicolaïtorens op zich genomen, een werk waar reeds jaren aan wordt gearbeid. Voor de oorlog bouwde hij het Diaconessenhuis in Emmen, daarna een aantal boerderijen, welke deel uitmaakten van het wederopbouwplan in de Grebbelinie. In het plan Pijlsweerd bereidde hij met de heer Pontier de bouw van een vijftigtal woningen voor de gemeente voor.

Bovenal ging zijn volle liefde uit naar de stad van zijn inwoning. Daarvan heeft hij in vele publicaties getuigt. Hij schreef in 1924 een uitstekend boekje over Oud-Utrecht. Ook in het Jaarboekje werd zijn werk opgenomen. In 1939 schreef hij over „De restauratie van de Domkerk” en „Utrecht en Paderborn, bisschopssteden in hun vroegste ontwikkeling”. Minder direct over Utrecht, maar toch zijdelings daarmee verband houdend was zijn artikel over „De middeleeuwsche stad en haar immuniteiten” in het Bouwkundig Weekblad Architectura” 1940, nr. 52. Ook over de Jacobikerk en haar omgeving heeft hij in ditzelfde blad geschreven.

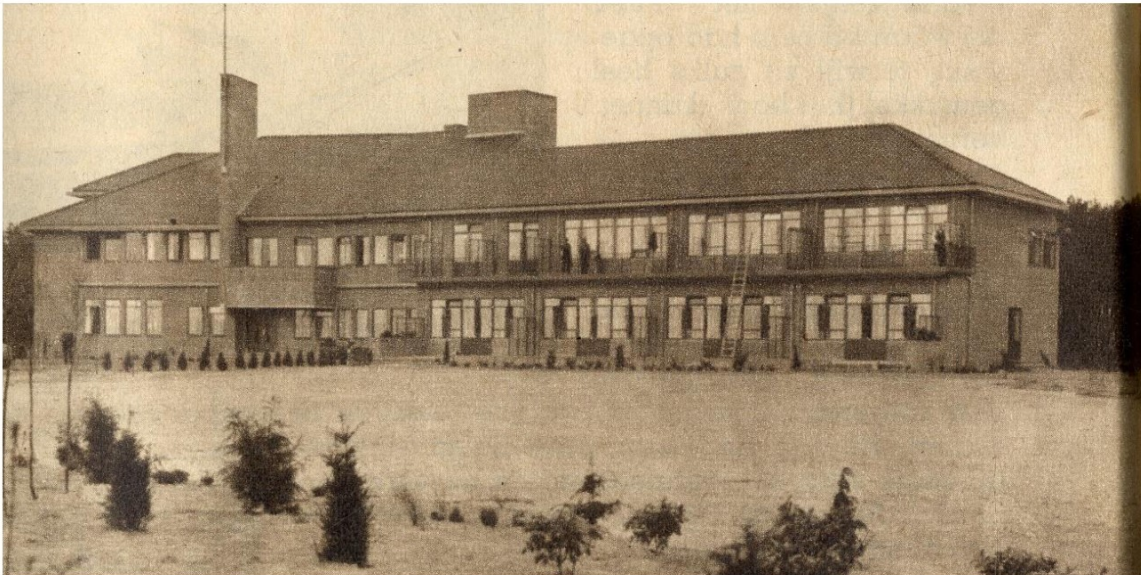
Tenslotte noemen wij nog zijn curatorschap van het Instituut voor Religieuze en Kerkelijke Kunst te Utrecht.

Samen hebben Jansen en Bos in Emmen meer gebouwd: kort na villa Eikenhorst werd villa De Lindenhof in een vergelijkbare stijl gebouwd, aan de Hoofdstraat.

Hoofdstraat 26, villa De Lindenhof, circa 1935. De opdrachtgever was de voormalig wethouder R. Zegering Hadders. Het pand, evenals villa Eikenhorst een rijksmonument, heeft dienstgedaan als kantoor van het Noorder Dierenpark.

Naast woonhuizen ontwierpen ze in 1938 ook het eerste ziekenhuis van Emmen, het Diaconessenhuis.

Afbeelding uit het tijdschrift 'Het Noorden in Woord en Beeld' van 6 mei 1938, van het net opgeleverde ziekenhuis. Het gebouw bleek al snel te klein, in hetzelfde jaar werd er al een aanvraag gedaan voor uitbreiding. Opvallend zijn de verticale elementen die het paviljoenontwerp doorsnijden.

4 De constructie

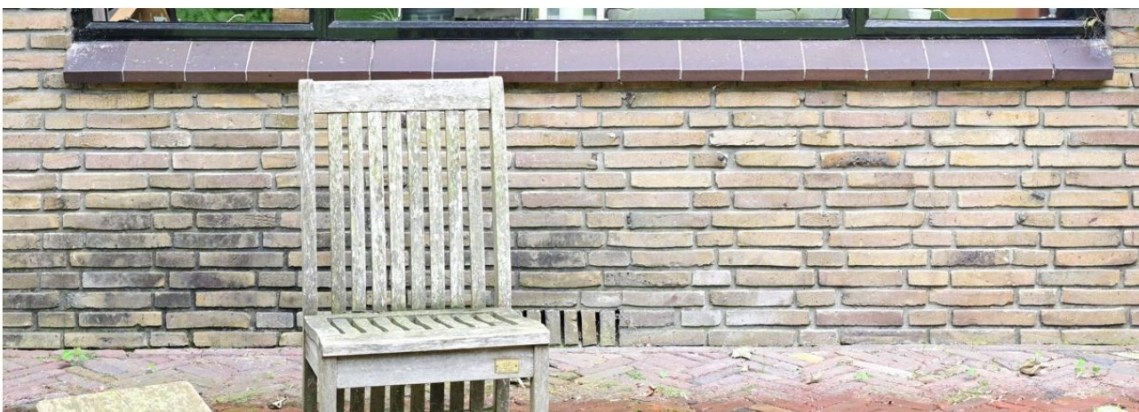
De oorspronkelijke constructie van het pand is aanwezig in de kap, de buitenmuren, de binnenmuren, de balklagen en vloeren en de fundatie. Op de begane grond is de indeling gewijzigd. Deze ingreep heeft intern weliswaar het ruimtelijke beeld veranderd, maar de oorspronkelijke constructie niet wezenlijk veranderd.

De fundering is op staal op de zandgrond; de buitenmuren zijn in kettingverband met handvormstenen gemetseld als een spouwmuur.

Detail van het metselwerk van de gevel naast de entree.

In de spouw is beperkt ventilatie aanwezig, slechts in één gevel is een gemetselde ventilatieopening zichtbaar. Niet alle gevels zijn goed te bekijken door beplanting en hardhout, dus er zijn mogelijk nog enkele ventilatiepunten.

Ventilatieopening van de spouw onder het raam van de woonkamer, op maaiveldhoogte.

De verdiepingen hebben balklagen met houten vloeren. Alleen in de berging op de tweede verdieping is deze vloer zichtbaar, maar aan te nemen valt dat het gehele pand op dezelfde wijze is gebouwd. De binnenmuren zijn halfsteens en balkdragend.

De kap bestaat, voor zover zichtbaar, uit spanten met een makelaar, daarop gordingen met houten dakbeschoot.

Blik in de kap vanuit de berging op de tweede verdieping. Alleen hier is de constructie zichtbaar. Vier gordingen dragen op deze verdieping het dakbeschoot.

Het hoekspant staat op een tweedelige voetplaat. Rechts: spant en trekbalk zijn door draadnagels en door een bout met vierkante plaat verbonden.

De dakvlakken met terracotta tegels, die als leien in Maasdekking zijn gelegd, zijn zeer beeldbepalend voor het pand. In 2000 zijn de tegels vervangen door identieke exemplaren. Het gewicht van deze dakdekking zal een relatief zware kapconstructie noodzakelijk hebben gemaakt.

Detail met hoekaansluiting, waar de Maasdekking van de daktegels goed zichtbaar is.

5 Het interieur

5.1 Begane grond

De begane grond bestaat uit een centrale hal met trapopgang, met daaromheen een kantoor, de woonkamer, de keuken, een bijkeuken, berging en toilet. Onder de trap is de toegang tot de kelder. De eenvoudige kelder is toegankelijk met een houten trap, en heeft een betonnen zoldering en een cementen vloer.

De woonkamer bestond oorspronkelijk uit een L-vormige woonkamer met schouw in de binnenhoek van de buitenmuur, afgescheiden van de eetkamer door suitedeuren. Deze ruimtes zijn samengevoegd, maar de locatie van de suitedeuren is nog zichtbaar. Het kantoor op de begane grond heeft een inbouwkast en hetzelfde zachtboard plafond als de slaapkamers op de verdiepingen.

Plattegronden: Alfred Bakker Makerlaars en Adviseurs, de bouwtekeningen uit het Gemeentearchief Emmen waren niet tijds beschikbaar.

Het open keuken- en eetkamerdeel van de woonkamer heeft moderne plavuizen, het zitkamerdeel is voorzien van een moderne houten vloer. De plaats van de suitedeuren is nog zichtbaar.

De plafonds in de woonkamer en de keuken zijn vernieuwd en deels voorzien van inbouwspots; rondom loopt een nieuwe hoeklijst.

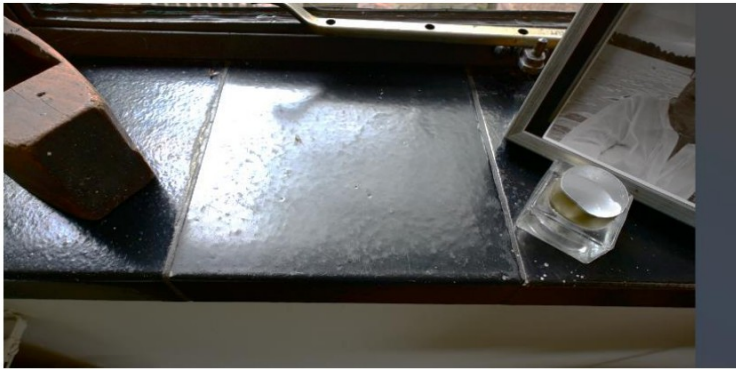
De schouw, met 'brutalistische' eiken schoorsteenmantel en betonnen hardplaat, is niet oorspronkelijk maar een toevoeging uit de jaren '50 of '60.

Typerend in het hele pand is de rondlopende wandlijst op bovendorpelhoogte van de deuren en ramen. Ook op de verdiepingen verbindt deze lijst de kasten, ramen en deuren.

Alle stalen ramen en raamkozijnen van de begane grond zijn origineel, inclusief klinken en uitzetters: in de woonkamer, de keuken, het kantoor, de bijkeuken en het toilet. Hierin zit overal enkel glas. Volgens de eigenaar is dit de originele beglazing. Het glas heeft inderdaad de onregelmatigheden die passen bij getrokken glas, al valt op dat het relatief dik glas is voor de bouwtijd.

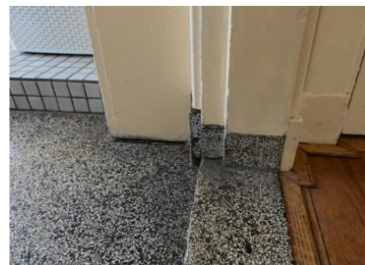
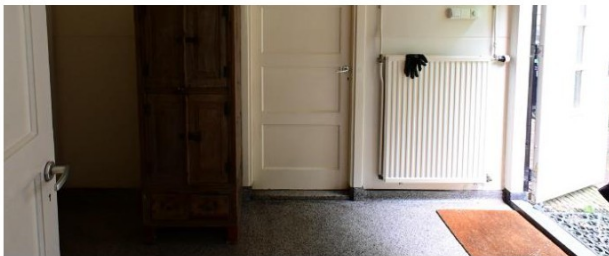
Alle vensterbanken van de stalen raamkozijnen (ook op de eerste verdieping) hebben dezelfde zwarte geglaazuurde tegels.

De keuken is vernieuwd: vloer, wandafwerking en plafond zijn niet meer oorspronkelijk.

Blik vanuit de bijkeuken naar de keuken. De bijkeuken heeft de oorspronkelijke terrazzvloer, het schrootjesplafond is niet oorspronkelijk maar een toevoeging uit de jaren '70.

Details van de terrazzvloer in de bijkeuken, die doorloopt in de neuten en dorpels van alle deuropeningen.

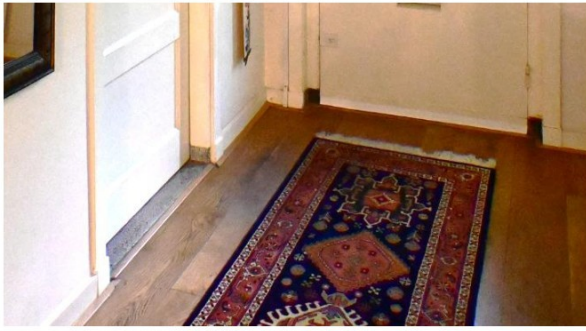
Later aangebracht plateau voor de wasmachine in de bijkeuken. Rechts een moderne meterkast, links in de hoek het rookkanaal van wat oorspronkelijk een hout gestookte Cv-ketel in de kelder zal zijn geweest. Deze is niet meer aanwezig.

Ook de berging is voorzien van een schrootjesplafond uit de jaren '70. De vloertegels zijn niet origineel.

De gang met links de voordeur en de trapopgang, rechts de deur naar de woonkamer. Het plafond is vervangen en heeft een nieuwe hoeklijst, in de gang ligt een moderne houten vloer.

De deuropeningen in het voorste deel van de hal hebben terrazzo dorpels en neuten onder de deurkozijnen, de plinten zijn oorspronkelijk en van hout. De neuten aan de binnenzijde van de wc wijzen op een oorspronkelijk terrazzo vloertje, dat mogelijk nog aanwezig is onder de later aangebrachte tegelvloer.

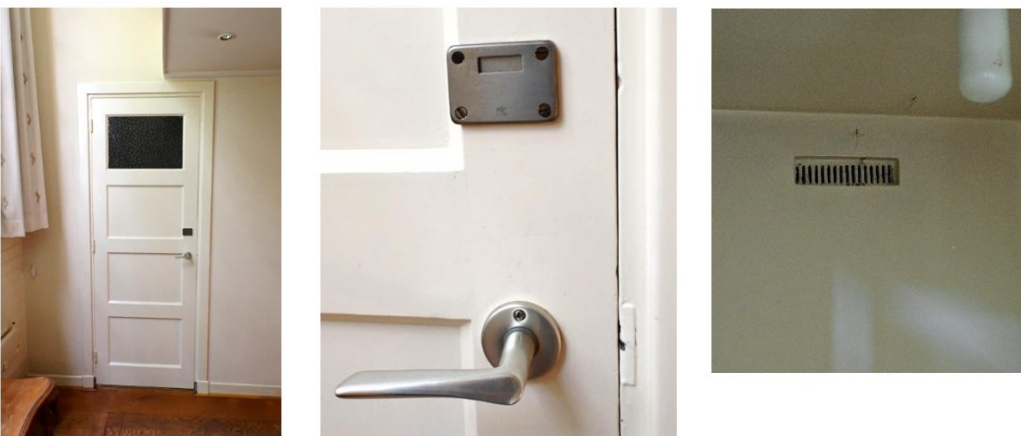
De deur naar de keldertrap, links de deur naar de bijkeuken.

Alle binnendeuren van de begane grond zijn de originele paneeldeuren in originele kozijnen. Alleen de klinken zijn vernieuwd. Sloten en scharnieren zijn origineel.

De houten trap is origineel, net als de balustrades aan de linker- en rechterzijde.

De overloop met toilet met originele deur, met moderne klink maar oorspronkelijk wc-slot. Wand- en vloertegels zijn vervangen. In de achterwand van de toiletruimte zit een oorspronkelijk metalen ventilatierooster.

Het laddervenster van het trappenhuis, met houten kozijnen en roedeverdeling, is vervangen; niet bekend is wanneer. Het is voorzien van enkel glas.

De buitenwand op de overloop is later afgetimmerd met schrootjes, waarschijnlijk in de jaren '70. Alleen hier is nog een originele plaatradiator bewaard, overal elders zijn de radiatoren vervangen.

5.2 Eerste verdieping

De eerste verdieping telt vier slaapkamers en een badkamer, twee aan de voorzijde en twee aan de achterzijde. De kamers aan de rechterzijde worden gescheiden door de badkamer, en hebben beide toegang tot hetzelfde balkon.

De indeling is origineel, en ook verder is er weinig aangepast: er is een nieuwe houten vloer gelegd, maar de wanden en plafonds met zachtboardafwerking zijn nog in oorspronkelijke staat. Hetzelfde geldt voor de inbouwkasten in alle slaapkamers. De badkamer is gemoderniseerd, inclusief de vloer. Hier lag oorspronkelijk een terrazzovloer, zoals te zien is aan de dorpels en de neuten. Ook voor deze verdieping geldt dat alle paneeldeuren oorspronkelijk zijn, inclusief de sloten en scharnieren. Alleen de klinken zijn vervangen.

Alle stalen kozijnen in de slaapkamers en de badkamer, inclusief de stalen pui met openslaande deuren in slaapkamer 2, zijn origineel en zijn voorzien van enkel glas. Twee slaapkamers (nrs. 2 en 3) hebben in de achtergevel elk twee paar openslaande ramen onder een gemeenschappelijke dakkapel. De houten ramen zijn vervangen en hebben enkel glas, maar de houten kozijnen zijn origineel. De oorspronkelijke scharnieren zijn hierbij hergebruikt.

Overloop van de eerste verdieping met vernieuwd plafond met inbouwspot en moderne houten vloer, met rechts slaapkamer 1 en links de badkamer.

5.2.1. Slaapkamer 1

Slaapkamer 1 met stalen pui met openslaande deuren naar het balkon; rechts een lage inbouwkast. Het plafond is voorzien van de originele zachtboard platen.

Detail van de originele draaiklink van de espagnoetsluiting.

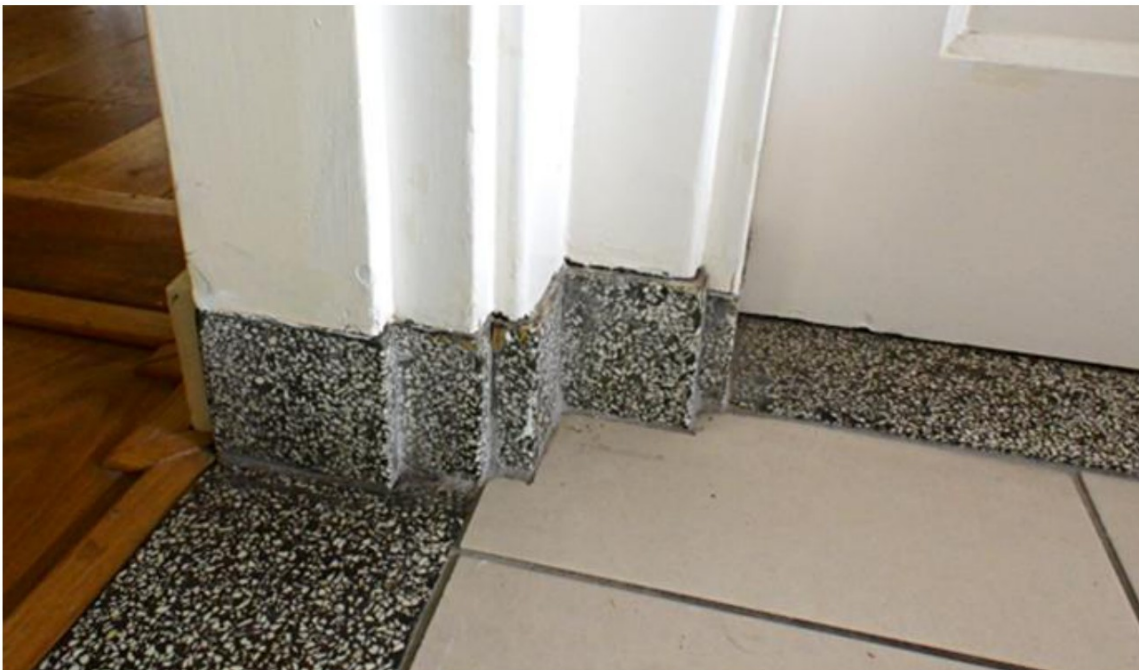

De inbouwkast met houten kastbodem en verstelbare planken is origineel.

5.2.2. Badkamer

In de twee openingen naar de badkamer, naar de overloop en naar slaapkamer 2, zijn de originele terrazzo dorpels en neuten bewaard. De vloer zelf is voorzien van moderne tegels. De oorspronkelijke terrazzovloer is hieronder mogelijk nog bewaard.

Detail van de neuten en dorpels in de badkamer.

De badkamer is vernieuwd, maar het stalen kozijn en vierdelig raam zijn origineel, inclusief de uitzetter.

5.2.3. Slaapkamer 2

Slaapkamer 2, met van links naar rechts een deel van het venster in de dakkapel, de inbouwkast en de deur naar het balkon. Net als op de begane grond zijn de slaapkamers voorzien van een rondlopende wandlijst op bovendorpelhoogte.

Originele stalen deur met enkel glas; rechts detail van de deurklink.

De inbouwkast met sloten én sleutels uit de bouwtijd.

Het rechter kastdeel heeft nog de oorspronkelijke houten kastbodem, in het linker kastdeel is een moderne houten vloer gelegd.

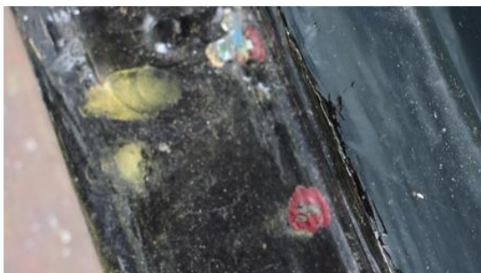
Het venster heeft twee paar openslaande houten ramen met roedeverdeling in een houten kozijn.

De ramen met enkel glas zijn vernieuwd, mogelijk in de jaren '70, gezien de nieuwe uitzetters en krukken.

De onderdorpel van het kozijn laat de sluitkom van de oorspronkelijke espagnoletsluiting zien.

Op deze onderdorpel zijn verschillende kleurlagen te zien, de paarse kleur zou kunnen passen bij de jaren '70.

5.2.4 Slaapkamer 3

Slaapkamer 3 met rechts het venster dat overeenkomt met het houten venster in slaapkamer 2 (kozijnen origineel, ramen vervangen), links een alkoof met wastafel, inbouwkast en venster met stalen kozijn. In beide vensters zit enkele glas.

Ook hier de typerende zachtboard plafondplaten en rondlopende wandlijsten.

Links in de alkoof zit een vernieuwde wastafel en een originele inbouwkast, met houten vloer en verstelbare planken.

Details van de espagnoletsluiting op de vernieuwde ramen en de kruk van het stalen venster.

5.2.5 Slaapkamer 4

Slaapkamer 4 heeft een origineel stalen venster, voorzien van enkel glas.

In de rechter zijwand zit een wastafelnis met een vernieuwde wastafel, naast de deur een inbouwkast. De wanden zijn deels modern metaalgrijs geschilderd. Plafond en lijstwerk zijn identiek aan de andere slaapkamers op deze verdieping.

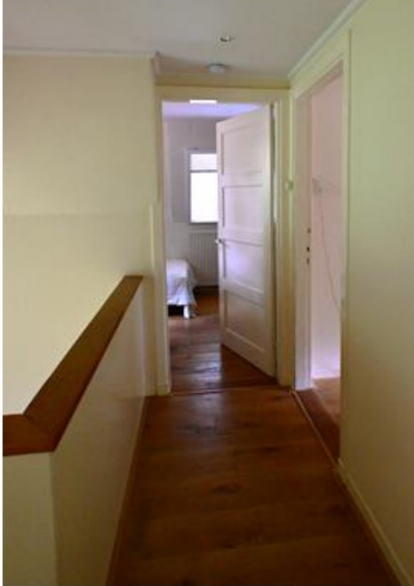
De originele inbouwkast naast de deur. De binnenkant kon niet worden bekeken.

5.3 Tweede verdieping

De tweede verdieping telt twee slaapkamers, een berging en een moderne badkamer. Ook hier hebben de beide slaapkamers de oorspronkelijk inbouwkasten en plafonds met zachtboard platen.

Op deze verdieping zijn de ramen en raamkozijnen van niet van staal maar van hout. Zowel de kozijnen als de ramen zijn origineel, inclusief het hang- en sluitwerk. Ook hier zit enkel glas in de vensters. Slaapkamer 6 en de badkamer hebben een modern dakraam. De houten plinten in de kamers en op de overloop zijn origineel. Het afschot in de slaapkamers is afgetimmerd met knieschotten en is mogelijk nog origineel, maar dat was niet goed vast te stellen.

Op de overloop is het plafond vernieuwd, zoals de inbouwspots laten zien. Ook het hoekprofiel is vernieuwd. Op de gehele verdieping ligt een moderne houten vloer, met uitzondering van de berging en de moderne badkamer. De balustrade en de plinten zijn origineel. Rechts de deur naar slaapkamer 5, recht door slaapkamer 6.

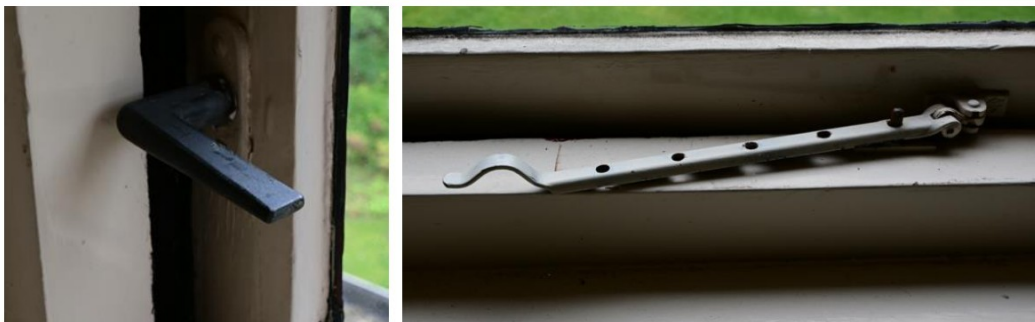
5.3.1 Slaapkamer 5

Slaapkamer 5 heeft een originele inbouwkast en een venster in een dakkapel.

Het venster heeft de originele houten kozijnen en ramen.

Details van de raamkrukken en uitzetters uit de bouwtijd.

Detail van de sleutel van de inbouwkast (links) en van de paneeldeur (rechts). De deur is origineel, evenals het slot en het oplegslot, alleen de klink is vervangen.

5.3.2 Slaapkamer 6

Slaapkamer 6 heeft een venster in de dakkapel en een modern dakraam. Het rookkanaal heeft metalen luiken voor de veeggaten.

Detail van de metalen luiken; de openingen kunnen met passende houten panelen worden afgedekt.

De originele inbouwkast heeft een getimmerde kastbodem, een legplank en een hangedeelte.

Dakkapel met oorspronkelijke houten kozijnen en ramen, uitzetters en raamkrukken (foto hieronder).

De vernieuwde wastafel onder het moderne dakraam.

5.3.3 Badkamer

De badkamer is modern, evenals het dakraam; in de hoek is een hoekspant van de kapconstructie zichtbaar.

De deur naar de badkamer is origineel, waarschijnlijk was dat de oorspronkelijke toegang tot de zolderberging.

5.3.4 Berging

Berging met blik in de badkamer, rechts de kapconstructie.

De deur naar de berging is een nieuwe paneeldeur: deze is 4 centimeter dik, terwijl alle andere paneeldeuren een dikte van slechts 3.5 centimeter hebben. Wel is hier een oude deurklink hergebruikt, waarschijnlijk de enige bewaarde oorspronkelijke klink.

6 Het exterieur

Alle gevels zijn opgetrokken in kettingverband, met sterk terugliggende stoot- en lintvoegen. In combinatie met de gebruikte lichtgekleurde handvorm bakstenen met veel misbaksels (gesinterde koppen) is een gevelbeeld met hoge reliëfwerking ontstaan. De dakvlakken zijn gedekt met terracotta tegels. De leidekking is rond 2000 vervangen, maar met vergelijkbare gebakken leien, in de oorspronkelijke maatvoering en legging. De dakgoten zijn later aangebracht en deels weer verwijderd. De brede overstekken hadden oorspronkelijk geen goten. De houten berging achter de woning is nieuw. Op de hoek van de voorgevel is de naam 'Eikenhorst' met ijzeren letters aangegeven.

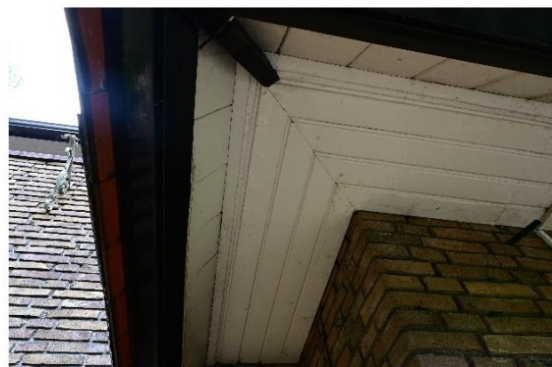
Exterieur met balkon aan de voorzijde en grote dakkapel voor het trappenhuis in het linker dakvlak. Hieronder zit de voordeur. Het grote raam in het trappenhuis is vernieuwd en heeft een iets andere indeling gekregen.

De originele voordeur met natuurstenen dorpel, rechts de naam 'Eikenhorst' in ijzeren letters.

Het balkon rust op een dunne plaat gewapend beton.

Onder het grote overstek is het afschot afgetimmerd met schrootjes; gezien de profilering van planken met messing en groef zou dat de oorspronkelijke afwerking kunnen zijn.

De achterzijde van het pand met rechts de openslaande deuren van het keukengedeelte, links het raam van de woonkamer. De licht geschilderde houten ramen van de brede dakkapel op de eerste verdieping zijn vernieuwd. In het ontwerp valt vooral de grote schoorsteen links op, van de open haard in de woonkamer. Het rookkanaal in de nok van het dak is een dubbel kanaal waarop de houtgestookte Cv-ketel was aangesloten.

De zijgevel met rechts de achterdeur naar de bijkeuken, vervolgens de keukenramen en links het raam van het eetkamer gedeelte.

De achterdeur lijkt origineel, maar is vervangen, gezien de sporen in het kozijn van een oudere sluitplaat. De scharnieren zijn hergebruikt.

De raampartij bij de keuken. Het tweede venster van links is tweeruits in plaats van drieruits, de onderzijde is hoger opgemetseld vanwege het achterliggende aanrecht met de kraanaansluiting. Ondanks de gelijkwaardige bakstenen en de zorgvuldige afwerking zal dat niet de originele situatie zijn. Alle vensters hebben dezelfde vensterbanken van matbruine tegels.

Het pand had oorspronkelijk geen dakgoten, alleen een waterafvoer voor het balkon. Een latere eigenaar heeft later rondom goten aangebracht, die nu bijna allemaal weer verwijderd zijn. Een enkele dakgoot is nog aanwezig.

7 Waardering

7.1 Algemene historische waarde

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de algemene historische waarde van een object inzicht moet worden verkregen in verbondenheid met maatschappelijke ontwikkelingen. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of in het gebouw één of meerdere maatschappelijke ontwikkelingen tot uitdrukking komen, en zo ja, in welke mate en hoedanigheid. Dit is geen eenvoudige opgave, mede omdat concrete definities van de gehanteerde begrippen ontbreken. In deze rapportage worden alleen die begrippen gedefinieerd waarover binnen de kaders van het onderzoek uitspraken mogelijk zijn.

Onder *culturele ontwikkeling* wordt in dit kader verstaan de ontwikkeling van veronderstellingen, opvattingen, waarden, normen en de materiële uitdrukking daarvan door een samenleving of een groep daarbinnen. De ontwikkeling van menselijke activiteit op tastbare wijze tot uiting gebracht. Hiervan is geen sprake.

Onder *sociaaleconomische ontwikkeling* wordt in deze rapportage gerekend de ontwikkeling die betrekking heeft op algemene welvaart/voortgang.

Deze waarde is hoog: het pand is onderdeel van een kleine villawijk die is aangelegd volgens principes van de tuinstad-gedachte, in dit geval duidelijk bedoeld voor de hogere middenklasse. Als woning van de houtvester, verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van de Emmerdennen, sluit het pand aan bij de economische ontwikkeling van Emmen.

Onder *religieuze ontwikkeling* wordt in deze rapportage gerekend de ontwikkeling die betrekking heeft op het spirituele en de geloofsovertuiging.

Hiervan is geen sprake.

De *geografische ontwikkeling* kan worden gedefinieerd als de betekenis die het gebied heeft voor de door de mens gecreëerde leefomgeving; de wijze waarop het natuurlandschap in cultuurlandschap werd getransformeerd en aan ontwikkelingen in gebruik werd aangepast, zowel in materiële als immateriële zin.

Deze waarde is hoog: de vorm van de straat heeft in naam en vorm een eeuwenoude structuur bewaard, waaraan de geschiedenis van dit gebied kan worden afgelezen. Als voormalige houtvesterswoning van de houtvesterij Emmen is het pand nauw verbonden met de achterliggende Emmerdennen, het bosareaal dat is aangelegd op de (ook weer door menselijk toedoen ontstane) zandverstuiving met heide.

Onder *bestuurlijke ontwikkeling* wordt verstaan de ontwikkeling van zeggenschap over een maatschappelijk afgebakend gebied.

Hoewel het pand geen officiële dienstwoning was, werd het door collega's van Staatsbosbeheer als 'houtvesterswoning' aangeduid en door de eigenaar, houtvester Blokhuis, voor vergaderingen gebruikt. In die zin heeft het pand een redelijke waarde als onderdeel van een rijksinstelling.

7.2 Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan hieronder enkele worden gecombineerd.

- Belang van het complex als essentieel onderdeel van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van (inter)nationale betekenis is.

Het belang hiervan is hoog voor al deze aspecten: het gaat om een kleine villawijk die in de jaren dertig is aangelegd, waarvan nog verschillende oorspronkelijke panden van hoge kwaliteit bewaard zijn gebleven.

- Belang van het complex wegens de situering, verbondenheid met de ontwikkeling/uitbreiding van een streek, stad of wijk.

Het cultuurhistorische belang is groot. Juist omdat het beroep van houtvester in 1985 is afgeschaft, vertegenwoordigt de voormalige houtvesterwoning een belangrijke verbinding met de historische ontwikkeling van het oostelijke deel van Emmen.

- Belang van het complex wegens de wijze van verkaveling/inrichting /voorzieningen.

Dit belang is redelijk, gezien het feit dat de houtvesterwoning op de oostelijke punt van de nieuwe verkaveling werd gesitueerd, op het grootste perceel en aan de bosrand gelegen. Daarmee werd direct de verbinding gelegd tussen de villa en de functie van de eigenaar.

7.3 Architectonische waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de architectonische waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan er hieronder enkele worden gecombineerd.

- Belang van het complex voor de geschiedenis van de architectuur en het oeuvre van de architect(en).

Dit belang is redelijk tot hoog. Het pand is een fraai voorbeeld van wat als 'traditionalistische stijl met Haagse school-invloeden' kan worden omschreven. Erg zeldzaam is deze architectuur in Nederland echter niet. Binnen het oeuvre van het bureau van Jansen en Bos lijkt het wel tot de meest aansprekende ontwerpen te behoren.

- Belang vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van het ontwerp en de ornamentiek.

Dit belang is redelijk. Bijzonder is dat nog zoveel van de interieurafwerking bewaard is gebleven. Deze is niet van bijzonder hoge kwaliteit, maar de combinatie van oorspronkelijke elementen als inbouwkasten, deuren en kozijnen, plinten en plafonduafwerking maken het pand wel redelijk zeldzaam.

7.4 Bouwhistorische waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de bouwhistorische waarden van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

- Het belang van het object voor de geschiedenis van de bouwtechniek.

Dit belang is redelijk, vooral vanwege de toepassing van de grote dakvlakken met terracotta tegels die waarschijnlijk een zwaardere kapconstructie noodzakelijk heeft gemaakt.

- Het belang van het object vanwege de historische gelaagdheid.

Dit belang is klein, aangezien juist weinig in de loop der tijd is aangepast/aangevuld/gewijzigd.

7.5 Waarden vanuit de gebruikshistorie

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de waarden vanuit de gebruikshistorie van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

- Het belang vanwege de ordening, samenhang of inrichting van gebouwen of ruimten, passend bij een historische functie, gebruik of productie in het object/complex.

Dit belang is redelijk, gezien de voormalige oorspronkelijke functie als houtvesterswoning.

- Het belang van het object/complex als herinnering aan een historische gebeurtenis of prominente bewoner/gebruiker/opdrachtgever.

Dit belang is redelijk, vanwege de eerste eigenaar, houtvester Blokhuis, die van grote invloed is geweest op het bosbeheer in de houtvesterij Emmen.

7.6 Waardestellingen

De waardenstellingen zijn gebaseerd op de in deze rapportage verzamelde gegevens en inzichten. Tijdens een bouwhistorische verkenning blijft veel van de geschiedenis van een gebouw voor de onderzoeker onbekend, omdat er niet achter afwerkingen kan worden gekeken (pleisterwerk, vloerbedekkingen, verflagen etc.). Soms is de opgedane kennis eenvoudigweg te beperkt om tot een deugdelijke onderbouwing van de monumentwaarde te komen.

Er wordt in deze paragraaf getoetst aan de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid.

7.6.1 Het exterieur

Stelling 01: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de oorspronkelijke buitengevels en dakvlakken uit 1934. -Deze zijn zeer karakteristiek voor de opzet van het pand. Ook de schoorsteen als verticaal element valt hieronder.

Stelling 02: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de oorspronkelijke stalen ramen en kozijnen in deze gevels.

Stelling 03: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er **positieve monumentwaarde** toegekend aan de vervangen houten ramen in de dakkapel aan de achterzijde en in het trappenhuis. De indeling van dit laatste venster is iets gewijzigd, maar in vorm en uitstraling ondersteunen alle genoemde vensters het oorspronkelijke ontwerp.

Stelling 04: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er **indifferente monumentwaarde** toegekend aan de achterdeur, die is vervangen.

Stelling 05: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er **indifferente monumentwaarde** toegekend aan de moderne dakramen.

7.6.2 De interieurindeling

Stelling 01: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de tussenmuren van de begane grond, de eerste en de tweede verdieping. De suitedeuren en de tussenmuur van de keuken op de begane grond zijn verdwenen, maar alle nog bestaande tussenmuren horen bij de oorspronkelijke indeling.

7.6.3 De interieurelementen en afwerkingen

Stelling 01: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de alle binnendeuren en deurkozijnen, met uitzondering van de paneeldeur van de berging op de tweede verdieping en de vernieuwde klinken.

Stelling 02: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de bij de stalen kozijnen horende vensterbanken met tegels.

Stelling 03: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de terrazzovloer in de bijkeuken, met neuten en dorpels.

Stelling 04: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de centrale houten trappartij met leuningen.

Stelling 05: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de oorspronkelijke houten inbouwkasten en het rondom woonkamer en slaapkamers lopende lijstwerk. In de woonkamer is dat na de ruimtelijke wijziging zorgvuldig aangevuld, dit gedeelte krijgt een **positieve monumentwaarde**.

Stelling 03: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er **positieve monumentwaarde** toegekend aan de zachtboardplafonds in alle slaapkamers en de kantoorruimte op de begane grond.

Stelling 06: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er een **indifferente monumentwaarde** toegekend aan de keuken.

Stelling 07: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er een **indifferente monumentwaarde** toegekend aan de vernieuwde badkamer op de eerste verdieping en aan de nieuwe badkamer op de tweede verdieping.

Stelling 06: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er een **indifferente monumentwaarde** toegekend aan de moderne afwerking van de vloeren op de begane grond (vernieuwde houten vloer en plavuizen), en aan de vernieuwde houten vloer op de eerste en tweede verdiepingen.

Stelling 06: Op basis van de gegevens en de interpretaties in deze rapportage wordt er een **indifferente monumentwaarde** toegekend aan de moderne afwerking van de plafonds op de begane grond, met uitzondering van de kantooruimte, en de plafonds in de trapopgang naar de eerste en de tweede verdieping.

7.6.4 De constructies

Stelling 01: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de kapconstructie, die geheel intact lijkt te zijn.

Stelling 02: Op basis van de gegevens en interpretaties in deze rapportage wordt er **hoge monumentwaarde** toegekend aan de houten vloeren en balklagen van de verdiepingen. Deze zijn niet zichtbaar, maar kunnen gevoeglijk worden aangenomen. Het gaat dus om een *verwachtingswaarde*.

■ Hoge monumentwaarde	△ Plafondafwerking
■ Positieve monumentwaarde	▷ Wandafwerking
■ Indifferente monumentwaarde	▽ Vloerafwerking
■ Onbekende monumentwaarde	● Element

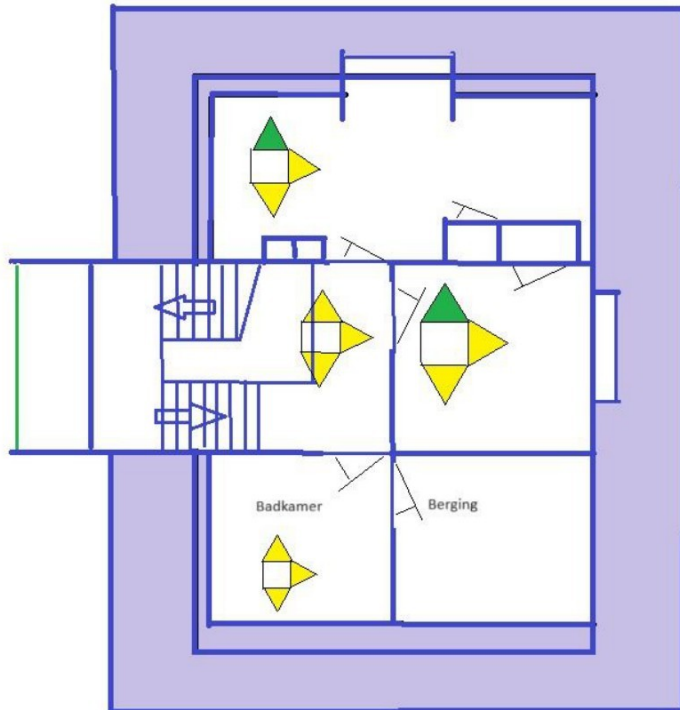
Begane grond en kelder

Eerste verdieping

Tweede verdieping

Over BAAC

- Het bedrijf

BAAC is een onafhankelijk onderzoeksbureau dat zich sinds de oprichting in 2000 bezig houdt met cultuurhistorie in de breedste zin van het woord. BAAC voert alle mogelijke facetten van archeologisch en bouwhistorisch onderzoek uit en beschikt over een groot aantal specialisten. Het bedrijf heeft ongeveer 80 werknemers in dienst, verdeeld over vestigingen in Nederland en Vlaanderen. Bouwhistorie is van begin af aan één van de pijlers van het bedrijf. De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

- De onderzoeker(s) en auteur(s)

Raphaël Rijntjes (1966) studeerde kunst- en architectuurgeschiedenis in Utrecht, met bijvak Restauratiekunde aan de TU Delft. Hij had diverse onderwijs- en onderzoeksaanstellingen aan de universiteiten van Leiden en Utrecht. In 1998-1999 deed hij bouwhistorisch onderzoek in de Friezenkerk te Rome, ter voorbereiding op de in 2011 afgesloten restauratie. Hij werkte o,a, als erfgoedconsulent, reisleader, stadsgids en fotograaf en gaf als freelancer cursussen voor de Vrije Academie. Van 2021-2024 was hij assistent-conservator Middeleeuwen in het Rijksmuseum van Oudheden te leiden. Sinds juni 2024 is Raphaël werkzaam bij BAAC als architectuur- en bouwhistoricus.

BRONNEN

- Richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek 2009.
- Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Kadaster.nl
- Delpher.nl
- Geheugenvandrente.nl
- Hierkomjijweg.nl (Beeldbank Gemeente Emmen)
- Drentsarchief.nl
- Leestekensvanhetlandschap.nl
- Diverse websites.